

Mapiranje knjižničnih i arhivskih standarda na primjeru opisa rukopisa: propitivanje uporabljivosti Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima pri opisu rukopisa

Nović, Renata

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:267650>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-15**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Diplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti

Renata Nović

**Mapiranje knjižničnih i arhivskih standarda na primjeru
opisa rukopisa: propitivanje uporabljivosti Pravilnika za
opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima
pri opisu rukopisa**

Diplomski rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Diplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti

Mapiranje knjižničnih i arhivskih standarda na primjeru opisa rukopisa: propitivanje uporabljivosti
Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima pri opisu rukopisa

Diplomski rad

Student/ica:

Renata Nović

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Marijana Tomić

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Renata Nović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Mapiranje knjižničnih i arhivskih standarda na primjeru opisa rukopisa: propitivanje uporabljivosti Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima pri opisu rukopisa** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. veljače 2020.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Standardizirani opis građe.....	3
3. Knjižnični standardi za opis građe	7
3.1. ISBD - povijesni prikaz	12
3.1.1. Objedinjeno izdanje i elementi opisa	16
4. Arhivski standardi za opis građe.....	21
4.1. ISAD(G) – nastanak standarda i elementi opisa	27
5. Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima	32
6. Istraživanje.....	44
6.1. Uvod u istraživanje.....	44
6.2. Svrha i cilj istraživanja.....	45
6.3. Istraživačke hipoteze	45
6.4. Metodologija	46
6.5. Istraživanje	46
6.6. Rasprava (analiza).....	51
6.7. Zaključak istraživanja.....	57
7. Zaključak.....	59
Literatura	61
Prilozi.....	65

Sažetak

Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima novi je nacionalni pravilnik za opis građe u Republici Hrvatskoj, te prvi pravilnik koji obuhvaća sve tri baštinske ustanove, knjižnice, arhive i muzeje. Svrha ovog rada je na temelju analize ISBD i ISAD(G) standarda, a onda i novog Pravilnika, utvrditi eventualna poboljšanja na području opisa rukopisne građe. Rukopisna građa po svojoj vrsti i obliku može biti smještena i u arhivima i u knjižnicama te je iz tog razloga istraživanje u prvom koraku obuhvatilo analizu spomenutih međunarodnih standarda i utvrđivanje nedostataka na području opisa rukopisa. U idućem koraku analiziralo se koji elementi postojećih standarda su uvršteni u Pravilnik te postoje li u Pravilniku novi elementi koji će poboljšati i upotpuniti budući opis te vrste građe. Provedenim mapiranjem, analizom i usporedbom utvrdilo se kako Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima preuzima određeni skup elemenata iz ISBD-a i ISAD(G)-a, ali donosi i skup novih elemenata koji omogućuje nadogradnju postojećih, i proširenje budućih opisa rukopisne građe. Na primjeru odabrane jedinice rukopisne građe prikazala se primjenjivost Pravilnika, te je zaključeno da su dosadašnji nedostaci otklonjeni, a opis je postao potpun. Ovaj rad doprinosi boljem razumijevanju i primjeni novog nacionalnog pravilnika u budućem djelovanju knjižnične i arhivske zajednice u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: arhivi; knjižnice; Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima; opis rukopisa; rukopisna građa.

1. Uvod

Razvoj baštinskih ustanova započinje s osnivanjem prvih arhiva, knjižnica, i drugih baštinskih ustanova, a traje i danas zbog dinamike i stalnih promjena okruženja u kojemu ustanove djeluju. Knjižnice i arhivi baštinske su ustanove koje imaju dugu tradiciju prikupljanja i obrade građe i gradiva, te rade na njihovu očuvanju. Promjene u društvu i napredak tehnologije kroz povijest uvelike su utjecali na spomenute ustanove. Izum tiskarskog stroja i početak proizvodnje knjiga označio je velik preokret i napredak u dotadašnjem načinu prijenosa informacija kroz pisanu riječ. Pojava prvih knjiga kakve poznajemo i danas označila je početak nove ere u radu svih baštinskih ustanova, posebice knjižnica i arhiva. Masovna proizvodnja knjiga napunila je knjižnice velikim brojem građe, a broj korisnika povećavao se iz dana u dan. Povećani broj građe i korisnički zahtjevi doveli su do potrebe za novim načinima organizacije građe. Određeni oblici organizacije postojali su i u najranijim knjižnicama, no ondje gdje je i postojao primjenjivao se isključivo u toj ustanovi te je izražavao interese i način rada osobe koja radi u toj ustanovi. Načini organizacije građe mijenjali su se usporedno s razvojem baštinskih ustanova i promjenama u njihovim poslovanjima. Povećani broj građe zahtijevao je i razvoj složenijih sustava i pravilnika za organizaciju i opis građe. Potreba za organizacijom građe javlja se iz više razloga, a neki od njih su: organizacija znanja, fizički pristup građi, olakšano korisničko pretraživanje i slično.

Knjižnice i arhivi baštinske su ustanove kojima je glavna zadaća prikupljanje, obrada i očuvanje građe. Različitost djelovanja ovih ustanova kroz povijest najviše se očitovala u vrsti građe koje ustanove posjeduju, no s razvojem i napretkom društva i tehnologije te granice se sve više brišu te je sve teže točno odrediti koja građa gdje pripada. Navedene promijene odrazile su se i na opis građe u ustanovama, te se tako javlja i potreba za izradom objedinjenog pravilnika za opis građe. Takva potreba prepoznata je i u Republici Hrvatskoj gdje je nedavno predstavljen novi objedinjeni pravilnik koji obuhvaća elementi za opis građe svih triju baštinskih ustanova, knjižnica, arhiv i muzeja. Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima (u daljnjem tekstu Pravilnik) predstavljen je 2019. godine, a cilj projekta je „izraditi nacionalni pravilnik za katalogizaciju čija će se pravila temeljiti na nacionalnoj kataložnoj tradiciji i praksi te uskladiti s novim međunarodnim kataložnim načelima, standardima i konceptualnim modelima.“¹ Cilj ovog rada je prikaz arhivskih i knjižničnih standarda koji su se koristili kao

¹ Nacionalni pravilnik za katalogizaciju. URL: <http://npg.nsk.hr/> (2019-10-02)

osnova za izradu novog pravilnika. Prikazat će se knjižnični standard za opis građe ISBD (objedinjeno izdanje) i ISAD(G) standard kojeg koristi arhivska zajednica. Uz teorijski prikaz teme, prikazat će se i postupak mapiranja arhivskih i knjižničnih standarda kojemu je glavni cilj utvrditi sličnosti u metapodatkovnim elementima kao temelj za izradu zajedničkog pravilnika za opis građe. Postupak mapiranja elemenata provest će se na primjeru stare i rijetke građe, tj. elemenata koji su potrebni za opis te vrste građe.

2. Standardizirani opis građe

Postojanje svih znanstvenih disciplina i afirmiranje njih kao takvih uvjetovan je postojanjem određenih standarda, normi i pravilnika specifičnih upravo za to područje djelovanja. Svako područje ljudskog djelovanja razvija vlastite standarde koji odgovaraju potrebama te zajednice. Sagledavajući društvo u cjelini vidljivo je kako potreba za standardima i pravilnicima u znanstvenim disciplinama proizlazi upravo iz tog segmenta. Svako uređeno društvo djeluje oslanjajući se na određena pravila i norme, u njima pronalazi uporište za svoje postupke i smjernice za buduće korake. Razlozi za nastajanje pravilnika i standarda su brojni, a svima je jednako jedno, težnja ka uređenosti i stvaranju okvira unutar kojih će se djelovati. Sagledavajući široki društveni okvir vidljivo je da skoro sve zemlje svijeta, posebice je to vidljivo u demokratskim zemljama, imaju izrađene vlastite standarde i norme (zakone) koji propisuju temelje po kojima društvo treba funkcionirati. Postojanje i izrada samih pravila, standarda i smjernica opravdava se željom za uređenjem društva, sustava ili manjih okruženja u kojima djelujemo. „Norme se pojavljuju na svakoj razini ljudske djelatnosti koja vodi nekomu cilju i u svakom području ljudskoga iskustva, bilo kao uvriježeni način rješavanja problemskih situacija bilo kao ideal kojemu se teži i prema kojemu se djeluje.“² Danas je teško zamisliti da i jedna država ili društvo funkcioniraju bez jasno utvrđenih pravila i smjernica, a takvo stajalište opće je prihvaćeno i u znanstvenoj zajednici te tako one također kontinuirano izrađuju različite standarde i pravilnike. Gledajući u prošlost početci razvoja svih znanstvenih disciplina i drugih područja ljudskog djelovanja započinjali su izradom standarda i pravilnika koji postaju temelj za daljnji razvoj područja, ali i djelovanje unutar istoga. Početni standardi i pravilnici u svakom području daju temelje za daljnju nadogradnju i širenje, kao i smjernice na koji način bi se to trebalo ostvarivati. „Sporazumno ustanovljen dokument, odobren od mjerodavnoga tijela, koji za opću uporabu daje pravila, upute, značajke djelovanja, te time jamči najviši stupanj usklađenosti u danim uvjetima. U tehničkoj su primjeni predmeti normiranja proizvodi, postupci ili usluge.“³

Promatrajući razvoj knjižničarske i arhivske zajednice kroz povijest vidljivo je da se obje zajednice također okreću stvaranju pravilnika i standarda koji će opisati samu djelatnost, dati smjernice za djelovanje ali i omogućiti jednako djelovanje zajednice na širem, međunarodnom prostoru. Prvi standardi i pravilnici pokrivali su manje područje djelovanja, najčešće samo jedan arhiv ili knjižnicu. Izrađivale su ih osobe koje su radile u tim ustanovama,

² Norma. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999-2009. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44095> (2019-10-15)

³ Isto.

a razlozi njihova nastanka bili su olakšavanje svakodnevnih poslova i pristupa građi, te njezino korištenje. Glavna misao vodilja tadašnjih stručnjaka bilo je zadovoljiti potrebe vlastitih korisnika, a želja za određenim širim usklađivanjem djelovanja s drugim ustanovama iz bližeg ili šireg prostornog kruga još uvijek nije postojala. Jedan od takvih dokumenata koji prikazuje težnju za uređenjem poslovanja u jednoj ustanovi je Panizzijev katalog za Knjižnicu Britanskog muzeja, koji je ujedno i prvi takav katalog predstavljen široj međunarodnoj zajednici, a danas se smatra dokumentom koji je započeo proces organizacije informacija kakvu danas poznajemo. „Iako je neki oblik sustavne organizacije informacija postojao od 2000. pr.n.e., početkom njezine suvremene povijesti obično se smatra sredina 19. stoljeća kad je Sir Anthony Panizzi iznio plan za organizaciju knjiga u knjižnici Britanskog muzeja.“⁴

Nakon Panizzijevog kataloga dolazi do pojave brojnih sličnih kataloga koji su predstavljali idejna rješenja nacionalnih praksi za organizaciju informacija. Arhivska zajednica usporedno s knjižničnom također razvija različite pravilnike i standarde za opis gradiva i postupke za načine rukovanja, opisa i postupanja s istim, a prekretnicu u djelovanju donosi Francuska revolucija i osnivanje državnog arhiva. „S osnutkom Archives Nationales u Parizu 1794. u razvoju arhiva i arhivske službe dolazi do velike promjene. Nakon Francuske revolucije arhivi se prvi put izdvajaju iz uprave, premda i nadalje ostaju povezani s upravom i registraturama.“⁵ Obje zajednice u tadašnje vrijeme prepoznaju važnost procesa organizacije informacija te počinju razvijati standarde i pravilnike koji će osigurati provedbu tih procesa. Kao što je ranije navedeno, prvi standardi i norme koji se izrađuju vežu se isključivo za jednu knjižnicu ili arhiv, a kasnije i za nacionalnu praksu određene države. Međunarodna usklađenost standarda u 19. stoljeću još uvijek nije postojala u punom smislu te riječi. Razlozi nastanka prvih pravilnika i normi bili su brojni. Organizacija građe na policama i u spremištima svakako je jedan od glavnih pokretača za promjene. Organizirana građa automatski olakšava pristup te omogućuje zaposlenicima brži pristup građi i ubranu cirkulaciju građe. Popisivanje sve građe koje ustanove posjeduju kroz sustavni pristup tim popisima bio je također povod za nastankom prvih pravilnika i normi. Određene vrste kataloga tj. popisa građe i gradiva koje ustanove posjeduju oduvijek su postojali, no izradom prvih pravilnika i normi proces izrade kataloga se promijenio. O kompleksnosti izrade kataloga svjedoči i izjava Sir Thomasa Hydea iz 17. st.

⁴ Brault (1972, 3-11). Citirano prema: Svenonius, Elaine. *Intelektualne osnove organizacije informacija*. Lokve: Benja, 2005. Str. 1-2.

⁵ Arhivi. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krlež, 1999-2009. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3764> (2019-10-15)

gdje on navodi da je to kompleksan i zahtjevan proces u kojemu se svaka knjiga mora detaljno proučiti i razumjeti kako bi se mogla uz adekvatan opis uvrstiti u katalog:

„Što može biti jednostavnije (kažu oni koji ne razumiju), kad se pogledaju naslovne stranice, nego te naslove zapisati? Ali ti neiskusni ljudi, koji misle da je izraditi kazalo za ono nekoliko privatnih knjiga koje posjeduju ugodan jednotjedni ili dvotjedni posao, nemaju predodžbu o teškoćama na koje se nailazi ili ne mogu shvatiti koliko se pažljivo svaka knjiga mora pregledati kad knjižnica ima bezbroj svezaka. U ogromnom naporu koji iscrpljuje i tijelo i dušu sastavljanja u abecedni katalog mnoštva knjiga skupljenih sa svih strana svijeta, nailazi se mnoge složene i teške probleme koji muče um.“⁶

Sredinom 19. stoljeća proces izrade kataloga, bilo za arhivsku ili knjižničnu građu, uvelike se promijenio u odnosu na 17. stoljeće, a njegova kompleksnost se sve više povećavala. Pravilnici i norme pružili su zaposlenicima smjernice o tome kako će i na koji način sustavno popisivati svu građu i gradivo koju ustanove posjeduju i novu građu koja će tek pristizati u ustanove. Jedna od glavnih pravila koja su tada prihvaćena, a koriste se i danas, za izradu kataloga iznio je Charles Ammi Cutter. Cutter je 1876. godine postavio tri osnovna zadatka koja svaki katalog mora ispuniti, a to su: „1. omogućiti da se pronađe knjiga za koju je poznat autor, naslov ili predmet; 2. pokazati što knjižnica posjeduje od nekog autora, o nekom predmetu i o nekoj vrsti literature; 3. pomoći u izboru knjige s obzirom na izdanje (bibliografski) i s obzirom na vrstu (literarnu ili predmetnu).“⁷ Navedena pravila pokazuju da se dotadašnji pristup izradi kataloga uvelike mijenja. Katalogu se ne pristupa više isključivo kao popisu sve građe, već pomagalu koje će korisniku omogućiti smisleni pregled građe. Cutter spominje i predmetno pretraživanje koje uključuje i obvezu predmetne obrade građe kako bi se korisniku moglo odgovoriti na pitanje što to sve knjižnica posjeduje o određenoj temi tj. predmetu. Treće Cutterovo pravilo navodi kako se pri izradi kataloga mora jasno odrediti i vrsta opisivanog primjerka, te se na jednom mjestu moraju okupiti sva različita izdanja određene građe. Novi pristup izradi kataloga doveo je do pojave novih vrsta kataloga koji prestaju biti samo jednostavan popis građe i gradiva, naime oni poprimaju širi korpus informacija o opisivanom primjerku i građu se počinje opisivati, a ne samo popisivati.

U arhivistici 19. stoljeće također donosi puno promjena u načinu obrade gradiva. Sredinom 19. stoljeća usvajaju se tri osnovna načela koja su se zadržala sve do danas, a to su: načelo pertinencije, prvobitnog reda i provenijencije. Kroz ova tri načela proces obrade

⁶ Navedeno u Pettee (1936, 79). Citirano prema: Svenonius, Elaine. *Intelektualne osnove organizacije informacija*. Lokve: Benja, 2005. Str. 9-10.

⁷ Svenonius, Elaine. *Nav. dj.*, str. 15.

arhivskog gradiva uvelike se standardizirao te se tako olakšala buduća sustavna obrada gradiva. Standardizacija obrade gradiva u arhivima oduvijek je bila veliki prioritet zbog količine gradiva koja stalno pristiže u arhive, te zbog njezinog velikog značaja za šire društvo. Način pristizanja gradiva u arhive i knjižnice se razlikuje, arhivi kroz različite zakone o upravi i administraciji društva kontinuirano primaju obveznu građu te je kroz povijest, ali i danas, bio veliki izazov osmisliti način obrade i popisivanje gradiva. Iz svega navedenog može se zaključiti kako je standardizacija opisa prioritet za obje zajednice te kako je izrada pravilnika i standarda omogućila i kasnije unaprijedila razvoj arhivske i knjižnične zajednice. Prekretnicu u obje zajednice donosi 19 stoljeće kada stručnjaci uvelike počinju rad na izradi prvih pravilnika koji su kasnije poslužili kao temelj za nastanak standarda koje i danas koristimo u radu u knjižnicama i arhivima. Kvaliteta prvih standarda vidljiva je po tome što su mnoga pravila iz toga vremena uključena i u suvremene standarde u informacijskim znanostima. U daljnjim poglavljima prikazat će se detaljni razvoj glavnih standarda koji se danas koriste u knjižničnoj i arhivskoj zajednici.

3. Knjižnični standardi za opis građe

Postojanje tj. nastanak prvih knjižnica veže se uz razdoblje prije Krista i prve civilizacije koje su započele prikupljanje pisane riječi na različitim podlogama za pisanje. „Ostatci najstarijih knjižnica otkriveni su arheološkim istraživanjima u sumerskome gradu Nipuru (oko 3000. pr. Kr.), zatim u Lagašu (oko 2200. pr. Kr.), Ugaritu (2000. do 1500. pr. Kr.), u Ašurbanipalovoj palači u Ninivi (VII. st. pr. Kr.) i dr. Mnogobrojne prostorije s glinenim pločicama ispisanima klinovim pismom pokazuju da su ondje postojale sustavne i dobro opskrbljene i organizirane knjižnice ili arhivi.“⁸ Dotadašnje povezivanje knjižnica i arhiva u jednu ustanovu i njihovo zajedničko djelovanje također se mijenja te dolazi do razdvajanja ustanova zbog različitih misija i vizija djelovanja, ali i različite vrste građe koje ustanove prikupljaju i posjeduju. „Zajednica korisnika knjižnicâ (nakon odvajanja knjižnica od arhiva) bila je vrlo malena i ograničena na određeni krug. Dugo su vremena u svojoj povijesti knjižnice usluživale samo određen broj pojedinaca. Tek se u 18. stoljeću, sa širenjem ideja prosvjetiteljstva, broj korisnika (pa i broj knjižnica) znatno povećao.“⁹ Kasniji razvoj i širenje pisma i pismenosti doprinijeo je pojavi sve većeg broja zapisanih riječi koje se kasnije razvojem tiskarstva i masovne proizvodnje oblikuju u sveske i ostalu knjižničnu građu kakvu poznajemo i danas. Povećani broj građe koju knjižnice počinju zaprimati procvatom tiskarstva, a kasnije i pojavom prosvjetiteljskog pokreta donijele su probleme vezane uz organizaciju i popisivanje svega što knjižnice posjeduju. Otvoreni pristup knjižničnoj građi koja se nalazila na policama također je doprinijeo podizanju svijest o potrebi stvaranja određenih oblika inventarnih popisa s popratnim informacijama koji bi korisnicima mogli pomoći pri pronalasku i korištenju knjižnične građe. Navedene promjene pridonijele su stvaranju prvih kataloga i indeksnih popisa građe smještene u knjižnicama.

„U stručnoj se literaturi knjižnični katalog najčešće definira kao popis knjižnične građe koja se nalazi u jednoj ili u više knjižnica određenoga područja. Ova ponešto pojednostavljena definicija ipak omogućuje razlikovanje kataloga od bibliografije, pa i od drugih popisa građe koji se izrađuju u knjižničnom poslovanju za različite svrhe (popis desiderata, popis naručenih knjiga i sl.), jer ograničava građu iskazanu popisom na onu u posjedu jedne ili više knjižnica. Izjednačavajući, pak, katalog s popisom, ona

⁸ Povijest knjižnica. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999-2009. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32130#poglavlje22140> (2019-10-25)

⁹ Tadić, Katica. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/pog1.htm> (2019-10-25)

je dovoljno općenita da može obuhvatiti i najstarije knjižnične popise koji su prije inventari nego katalogi u današnjem smislu.“¹⁰

Navedena definicija, uz objašnjenje pojma katalog, opisuje i izgled prvih knjižničnih kataloga koji su, prema definiciji, bili opći popisi građe koju knjižnica posjeduje bez pružanja dodatnih informacija o istoj. Takvo stanje prvih kataloga može se donekle opravdati činjenicom da knjižnični korisnici tog vremena nisu imali potrebe za dobivanjem veće količine informacija o građi te su im takvi oblici kataloga bili dostatni za zadovoljavanje njihovih potreba. Još jedna od činjenica koja je svakako pridonijela takvom izgledu prvih kataloga zasigurno je i nerazvijenost standarda koji bi propisali načine izrade kataloga te njihovu sustavnu primjenu u široj zajednici. O važnosti razlikovanja indeksnih popisa i kataloga govorio je i Andrea Crestadoro koji navodi kako knjižnice trebaju imati obje vrste pomagala te daje njihove definicije. „Katalog je inventar građe koju posjeduje knjižnica i on daje opširan opis svake jedinice, ali poredak tih jedinica nije važan. Dovoljno je da jedinica bude obilježena rastućim (inventarnim) brojem koji služi kao adresa te jedinice. U katalog se ulazi putem indeksa, zapravo identifikacijskog popisa ili kazala kataloga, u kojemu se u abecednom rasporedu nalaze također bibliografski zapisi, ali mnogo kraći i sažetiji od onih u katalogu.“¹¹ Iz navedene definicije vidljivo je kako indeks ima ulogu identifikatora, a katalog pruža opis svake jedinice te se koristi za organizaciju istih.

Osim povezivanja s indeksom, jedan od glavnih problema prvih kataloga bio je i način izrade. Sve ustanove najčešće su izrađivale kataloge samo za vlastite potrebe, te se nisu usklađivale s ostalim ustanovama iz bližeg ili šireg okruženja. Već spomenuti Panizzijev katalog najpoznatiji je primjer, te se danas spominje kao prekretnica koja je kasnije omogućila razvoj kataložne prakse kakvu danas poznajemo. Nakon spomenutog kataloga Britanskog muzeja dolazi do razvoja nekolicine pravilnika za predmetnu i bibliografsku katalogizaciju, a neki od njih su: Univerzalna decimalna klasifikacija (Universal Decimal Classification – UDC), Klasifikacija Kongresne knjižnice (Library of Congress Classification – LCC) i Angloamerička kataložna pravila (Anglo-American Cataloguing Rules – AACR).¹² Navedeni pravilnici označili su početak razvoja knjižničarstva kakvog danas poznajemo, s jasnom i razvijenom strategijom za postupanje s knjižničnom građom. Sljedeći korak u razvoju kataložne prakse bio je proces usuglašavanja i ujednačavanja nacionalnih pravilnika s ciljem izrade jednog međunarodnog standarda. U cilju postizanja navedenih težnji bilo je potrebno donijeti načela

¹⁰ Horvat, Aleksandra. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka: Naklada Benja, 1995. Str. 9.

¹¹ Isto. Str. 10.

¹² Usp. Svenonius, Elaine. Nav. dj., str. 2.

koja će sve države moći pratiti i koristiti pri izradi budućih pravilnika. Načela bi se izradila na način da sadrže sve potrebne smjernice o tome kako treba izgledati pravilnik i koje sve elemente treba obuhvatiti, načine na koji bi se izrađivali kataložni zapisi i slično.

Velike težnje za usuglašavanjem nacionalnih kataložnih pravilnika pojavili su se zbog podizanja svijesti o mogućnosti međunarodne suradnje te razmjene kataložnih zapisa. Zbog svega navedenog dolazi do međunarodne suradnje odabranih kataložnih stručnjaka koji su okupljaju na nizu sastanaka na kojima bi se trebala donijeti odluka o formiranju seta načela koji bi postavili temelje za buduće međunarodno djelovanje i izradu kataložnih pravilnika i standarda. Zaključni sastanak održan je u Parizu 1961. godine gdje su donesena Načela, kasnije poznata pod nazivom *Pariška načela*. Osnovni cilj prihvaćenih Načela bio je usuglašavanje bibliografske prakse svih zemlja. „Može se s pravom očekivati da će nakon njihove primjene mnoge bitne razlike među dosadašnjim kataložnim i bibliografskim praksama nestati, što će u znatnoj mjeri olakšati suradnju među bibliotekama cijeloga svijeta kao i uzajamnu međunarodnu upotrebu nacionalni bibliotečnih kataloga i bibliografija.“¹³ Sastanak u Parizu 1961. godine postavio je prijeko potrebne temelje koji su do tog vremena falili svim kataložnim zajednicama u njihovim pokušajima razvoja standarda i pravilnika kako za katalogizaciju, tako i za međunarodno djelovanje i suradnju. Definirajući cilj Pariških načela možemo utvrditi kako se kroz tekst ovog dokumenta pokušalo pružiti osnovne smjernice za izradu kataloga kako bi se osiguralo da osnovni elementi bibliografskih zapisa uvijek budu obrađeni i prikazani na isti način. U tekst Načela uvršteno je 12 osnovnih točki, a one su: 1. Svrha Načela, 2. Zadaci kataloga, 3. Ustrojstvo kataloga, 4. Vrste kataložnih jedinica, 5. Upotreba više kataložnih jedinica, 6. Zadatak različitih kataložnih jedinica, 7. Izbor jedinstvene glave, 8. Pojedinačni osobni autor, 9. Kataložne jedinice pod korporativnim tijelima, 10. Višestruko autorstvo, 11. Djela uvrštena pod stvarnim naslovom i 12. Redalica za imena osoba.¹⁴ Nakon predstavljanja Načela široj kataložnoj zajednici postupak izrade nacionalnih pravilnika uvelike se povećao.

Tadašnja jugoslavenska kataložna zajednica također je pratila razvoj događanja te su neki od stručnjaka i osobno sudjelovali u radnim sastancima i procesu izrade Načela. Godinu dana nakon objave Pariških načela Savez društava bibliotekara Jugoslavije pokrenuo je proces izrade nacionalnog pravilnika, a glavna i odgovorna osoba bila je Eva Verona. „Izradba općejugoslavenskog kataložnog pravilnika na osnovi načela donesenih na Međunarodnoj konferenciji o načelima katalogizacije održanoj u Parizu 1961. povjeren je Evi Verona kao

¹³ Verona, Eva. Međunarodna načela katalogizacije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 7, 3-4(1961). Str. 155.

¹⁴ Isto. Str. 171-175.

najboljem poznavatelju te problematike.“¹⁵ Eva Verona bila je jedna od najpoznatijih i najstručnijih knjižničarki toga vremena, a njezin veliki doprinos međunarodnom razvoju struke i danas je vidljiv. U razdoblju objave Načela na prostoru tadašnje Jugoslavije koristila su se tri različita pravilnika za katalogizaciju (slovenski, srpski i hrvatski) te je izrada zajedničkog pravilnika bila i više nego potrebna. Proces izrade novog pravilnika koji će se koristiti na području cijele Jugoslavije pratila je Komisija za katalogizaciju Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, a posebnost samog procesa očitovala se u tome što su knjižnice već iste, 1962. godine, zaprimile prva pravila, a to se nastavilo i u idućim godinama. Dijelovi pravilnika pristizali su knjižnicama u snopovima, ukupno četiri, a 1970. godine službeno je objavljeno prvo izdanje Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga.

Autorica je radeći na Pravilniku tematiku podijelila na dva dijela, te je tako prvi dio Pravilnika dobio naziv Dio 1 : Odrednice i redalice. „Eva Verona je planirala objavljivanje Pravilnika u jednom svesku, ali se tijekom njegove izradbe tekst usložnjavao, a time i proširivao. Razmišljajući i o njegovom korištenju, odlučila je izraditi ga i objaviti u dva dijela: prvi dio o odrednicama i redalicama, a drugi dio o kataložnom opisu.“¹⁶ Nedugo nakon objavljivanja prvog djela Pravilnika započeo je rad na izradi drugog djela kako bi knjižnice što prije dobile i pravila i smjernice za izradu potpunih kataložnih opisa. Poštivanje Pariških načela kao temelje za izradu prvog dijela Pravilnika pokazalo se dobrom praksom za buduću međunarodnu razmjenu pa su tako i u procesu izrade drugog djela Pravilnika uvrštena nova međunarodna načela. Naime, nedugo nakon izdavanja prvog dijela Pravilnika i tijekom rada na drugom djelu IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) 1971. godine izdaje prvi Međunarodni standardni bibliografski opis za omeđenu građu (ISBD(M)) te se ta načela počinju uvrštavati i u nacionalni Pravilnik. „Odlukom autorice i Komisije za katalogizaciju o prihvaćanju tog standarda kao osnove za izradbu propisa za kataložno/bibliografski opis, Eva Verona je morala ponovno prerađivati neke već završene dijelove drugog dijela Pravilnika.“¹⁷

Izrada drugog djela Pravilnika bila je dosta složenija i dugotrajnija upravo zbog novih međunarodnih standarda i njihovog uvrštavanja i usklađivanja s tekstom Pravilnika. Prilikom

¹⁵ Hadži Boškova, Ljiljana Gjuzelova. Nastanak Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga : sjećanja na zajednički rad s dr. Evom Verona // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb, 17. - 18. studenoga 2005. : zbornik radova = International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17 - 18, 2005 : proceedings / uredile, edited by Mirna Willer & Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 15.

¹⁶ Isto. Str. 18.

¹⁷ Isto. Str. 17.

usklađivanja Pravidnika s međunarodnim standardima autorica, ali i cijela Komisija, morali su obratiti veliku pažnju i na nacionalne specifičnosti. Naime, određena načela i smjernice iz IFLA-inih dokumenata nisu bila primjenjiva na području Jugoslavije, dok s druge strane neke od već prethodno uvrštenih smjernice u Pravidniku se nisu podudarale s objavljenim standardima, a bila su prijeko potrebna za to kataložno područje. Eva Verona je sa svojim suradnicima uspostavila određenu ravnotežu između nacionalnih i međunarodnih potreba te je finalna verzija drugog dijela pravilnika objavljena 1983. godine pod nazivom Pravidnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 2 : Kataložni opis.

Objavom drugog djela Pravidnika Jugoslavenska knjižničarska zajednica dobila je prvi sveobuhvatni nacionalni pravilnik koji je sadržavao jasne smjernice i upute za izradu kataložnih zapisa. Ujednačena nacionalna kataložna praksa od velike je važnosti zbog suradnje svih knjižnica jedna zemlje, ali i kao osnovni preduvjet za međunarodnu suradnju. Novi Pravidnik uvelike je promijenio dotadašnju kataložnu praksu s obzirom na to da su se na prostoru Jugoslavije koristila tri različita pravilnika, ovisno o državi. Primjenu, implementaciju, ali i pružanje pomoći pri razumijevanju samog Pravidnika osiguravala je Komisija za katalogizaciju Zajednice nacionalnih biblioteka Jugoslavije. Rad Eve Verona nije se ograničavao samo na Pravidniku, njezin veliki doprinos vidljiv je i na međunarodnoj razini kao jedne od glavnih suradnica IFLA-e pri izradi brojnih standarda. Međunarodna standardizacija razvijala se usporedno s razvojem nacionalnog Pravidnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga, a objava prvog standarda označila je početak nove ere za cijelu knjižničnu zajednicu širom svijeta.

3.1. ISBD - povijesni prikaz

Početak 20. stoljeća u Europi je osnovana Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova s ciljem razvoja okvira za zajedničko međunarodno djelovanje svih zemalja. „Međunarodna federacija knjižničnih udruga i ustanova (IFLA) vodeće je međunarodno tijelo koje zastupa interese knjižničnih i informacijskih službi i njihovih korisnika. Ona je globalni glas knjižnične i informacijske profesije.(prevela R. Nović)¹⁸ Jedan od prvih ciljeva IFLA-e bio je razvoj standarda koji će postati međunarodno prihvaćeni, ali i primjenjivi. Međunarodna standardizacija bila je prijeko potrebna kako bi se ujednačili svi knjižnični postupci te kako bi se onda slijedom toga osigurala i međunarodna suradnja pri izradi i razmjeni zapisa, ali i univerzalna bibliografska kontrola koja je započela nakon toga. Objava Pariških načela 1961. god. i Međunarodni sastanak kataložnih stručnjaka u Kopenhagenu 1969. god. označili su početak aktivnog djelovanja na izradi i objavljivanju međunarodnih preporuka i standarda za katalogizaciju. Prije same objave standarda IFLA, kao međunarodna krovna organizacija, 1970. god. započinje projekt Univerzalne bibliografske kontrole(UBC) koji će se kasnije afirmirati i proširiti među knjižnicama zahvaljujući objavljenim standardima koji će omogućiti njegovo provođenje. Univerzalna bibliografska kontrola bila je uvjetovana izradom, a onda i primjenom jednog zajedničkog standarda kako bi se osigurala dosljednost u izradi kataložnih zapisa.

„ISBD-ovi datiraju iz 1969. godine kada je Odbor za katalogizaciju IFLA-e sponzorirao Međunarodni sastanak kataložnih stručnjaka. Taj sastanak je donio rezoluciju kojom je predloženo stvaranje standarda kojima bi se regulirao oblik i sadržaj bibliografskih opisa.(prevela R. Nović)¹⁹ Nakon spomenutog sastanka tim stručnjaka započeo je rad na izradi prvog u nizu standarda čija će namjena biti katalogizacija omeđene građe. Omeđena građa ili monografije najčešća je vrsta građe koju knjižnice posjeduju te su pravila za njezinu katalogizaciju bila najtraženija. Prvi ISBD izlazi 1971. godine, a njegovo prerađeno izdanje objavljeno je 1974. godine. Objavljeni standard uz akronim ISBD (International Standard Bibliographic Description), u nazivu dobiva i slovo M koje označava vrstu građe monografiju (omeđena izdanja). Stručnjaci zaduženi za izradu ovog standarda donijeli su odluku kako će svaki idući standard također nositi naziv ISBD te će se, ovisno u vrsti građe, razlikovati prema nadodanom slovu/ima u zagradama. Nakon objave prvog standarda stručnjaci su započeli aktivniji rad na afirmaciji i širenju programa Univerzalne bibliografske kontrole, pa je tako

¹⁸ About IFLA, 2019. URL: <https://www.ifla.org/about> (2019-11-02)

¹⁹ Byrum, John D., Jr. IFLA's ISBD Programme: Purpose, Process, and Prospects: origins, purpose, and coverage of the ISBDs. URL: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/IMEICC/IMEICC1/papers_byrum.pdf (2019-11-03)

došlo do sastanka vezanog upravo uz UBC, a 1974. god. službeno je otvoren i Međunarodni ured u Londonu. Uspostavljanje normi za kataložne zapise omeđenih publikacija bile su samo početak, za daljnji razvoj međunarodne standardizacije i programa Univerzalne bibliografske kontrole trebalo je izraditi standarde za ostale vrste građe. „Kako ostvarivanje programa Univerzalnoga bibliografskog nadzora, nije moglo zastati samo na ujednačivanju kataložnog, odnosno bibliografskog opisa knjiga, radne skupine kataložnih stručnjaka osnovane u sklopu IFLA-e izradile su niz specijaliziranih normi iz obitelji ISBD koje donose propise za izradbu bibliografskog opisa različitih vrsta knjižnične građe...“²⁰

Nakon pravila za omeđene publikacije uslijedio je rad na izradi pravila za serijske publikacije. Uz omeđenu građu, serijske publikacije sačinjavaju veliki postotak knjižničnog fonda. U doba prosvjetiteljstva, ali i kasnije dolazi do pojave velikog broja znanstvenih i društvenih časopisa, njihova produkcija raste iz dana u dan te knjižnice započinju primati sve veću količinu serijskih publikacija. Serijska publikacija je „publikacija bez unaprijed utvrđena kraja izlaženja, objavljena na bilo kojem mediju u uzastopnim zasebnim sveščićima ili dijelovima, koji obično nose brojčane i/ili kronološke oznake. Obuhvaća periodičke publikacije (časopise, revije, magazine), novine, godišnjake i nizove knjiga.“²¹ Definirajući serijske publikacije vidljivo je koliko se one uvelike razlikuju od omeđenih publikacija, te stoga možemo zaključiti kako je za njihov opis bio nužan posebni standard sa skupom pravila koja će odgovarati karakteristikama upravo te vrste građe. Rad na izradi Međunarodnog standarda za bibliografski opis serijskih publikacija započeo je odmah nakon objave ISBD(M)-a, a njegovo prvo izdanje nazvano ISBD(S) objavljeno je 1974. god. Kao i prethodni ISBD, i ovaj dobiva svoje prerađeno izdanje koje izlazi 1977. god.

U idućim godinama kataložni stručnjaci okupljeni pri IFLA-i rade na izradi standarda za preostale vrste građe. „Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe: ISBD(NBM), Međunarodni standardni bibliografski opis kartografske građe: ISBD(CM) te Opći međunarodni standardni bibliografski opis: ISBD(G) objavljeni su 1977. godine...“²² Neknjižna građa u tom razdoblju obuhvaćala je svu onu građu koja nije bila opisana drugim

²⁰ Barbarić, Ana. Radović, Marija. ISBD – od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2013). Str. 206-207. URL: <https://hrcak.srce.hr/142388> (2019-11-05)

²¹ Serijska publikacija. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999-2009. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=55493> (2019-11-05)

²² McGarry, Dorothy. Razvoj ujednačenoga međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb, 17. - 18. studenoga 2005. : zbornik radova = International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17 - 18, 2005 : proceedings / uredile, edited by Mirna Willer & Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 68.

objavljenim standardima, od efemerne građe pa sve do računalnih datoteka. Kartografska građa po svom sadržaju i obliku uvelike se razlikuje od ostale knjižnične građe, te su standardi za njezin opis bili nužni kako bi se utvrdilo koji elementi opisa trebaju biti obuhvaćeni da bi korisnik dobio sve potrebne informacije. Potreba za sve većim brojem specijaliziranih ISBD-a dovela je do izrade jednog općeg izdanja (ISBD(G)) koje će kasnije poslužiti kao temelj za izradu posebnih standarda.

Sljedeće specijalizirano izdanje ISBD-a bilo je vezano uz staru i rijetku građu. Stara i rijetka građa ima veliko značenje kako za knjižnice, tako i za krajnje korisnike. Posebnost ove građe očituje se u tome što katalogizatori često nailaze na jedinstvene primjerke koji ne postoje nigdje drugdje, te svaki od njih ima različite karakteristike (npr. materijal, stanje primjerka, zapisi na marginama i koricama, itd.). Zbog svega navedenog staru i rijetku građu bilo je teško opisivati postojećim standardima (npr. ISBD(M)) te je prepoznata potreba za izradom posebnog standarda koji će biti namijenjen upravo ovoj vrsti građe. Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija objavljen je 1980. god. pod nazivom ISBD(A).

Iste godine IFLA objavljuje još jedan specijalizirani standard, onaj za tiskane muzikalije. Tiskane muzikalije često pronalazimo u specijalnim knjižnicama, a ova vrsta građe slično kao i kartografska nema puno poveznica s knjižnom građom te su pravila za kataložne opise ove građe bila prijeko potrebna. Standard za opis ove vrste građe objavljen je pod nazivom Međunarodni standardni bibliografski opis tiskanih muzikalija, ISBD(PM).

Posljednji specijalizirani ISBD objavljen je 1990. godine, a namijenjen je opisu računalnih datoteka (ISBD(CF)). Sve veća upotreba računalnih tehnologija dovela je do pojave različitih datoteka koje su postali novi mediji za prijenos informacija te su knjižnice morale odgovoriti novim potrebama korisnika. Ovaj standard će u idućim godinama u procesu ponovnog pregleda i preradbi promijeniti naziv u Međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe (ISBD(ER)). Proces pregleda i preradbi objavljenih ISBD standarda započeo je 80.-ih godina prošlog stoljeća osnivanjem Odbora za pregled i preradbu ISBD-a koji danas nosi naziv Skupina za pregled i preradbu ISBD-a. (ISBD Review Group). Prilikom prvih preradbi neki od standarda dobili su svoja nova izdanja, dok su neki od standarda tad tek prvi put objavljeni (npr. ISBD(PM) i ISBD(ER)). Razdoblje preradbe spomenutih standarda zaustavlja se početkom 90.-ih godina, a drugi krug preradbe nastavit će se desetak godina kasnije. „Iako su neke od normi objavljene početkom te krajem devedesetih godina prošlog stoljeća, u knjižničarskoj literaturi se uglavnom ističe kako projekt prvog općeg pregleda i preradbe ISBD-a završava u osamdesetim godinama prošlog stoljeća. No, ima i autora poput

Elene Escolano Rodríguez, koji završetak projekta vremenski smještaju u 2000. godinu.“²³ Promatrajući rad IFLA-e u tom razdoblju vidljivo je kako se proces preradbe ISBD-a pauzira zbog početka rada na uspostavljanju funkcionalnost zapisa. „Neposredna posljedica takvog razvoja događaja bila je odluka o odgodi preradbe ISBD-a sve dok Studijska skupina za FRBR radi na zadaći koju je, između ostalih, dobila – preporuci osnovne razine funkcionalnosti odnosno osnovnih podatkovnih uvjeta za zapise koje izrađuju nacionalne bibliografske agencije.“²⁴

Kataložni stručnjaci okupljeni pri IFLA-i osnivaju Studijsku skupinu za Uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa koja 1998. god. objavljuje prvu Studiju FRBR-a (Functional Requirements for Bibliographic Records). Nakon objave FRBR-a započinje drugi krug preradbi ISBD-a gdje se, po uzoru na objavljenu studiju, pristupa analizi obveznih, izbornih i uvjetnih elemenata opisa koje standardi propisuju, no ISBD ne preuzima studiju FRBR-a u potpunosti. „Nazivlje FRBR-a definirano je u kontekstu modela entitet-odnos i koristi se na višoj razini apstrakcije od one koja se odnosi na precizne definicije vezane uz ISBD-e.“²⁵ Novi krug preradbi standarda započeo je 2002. god. objavom prerađenog Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa omeđenih publikacija ISBD(M) i standarda za serijske publikacije, kojemu je tom prilikom promijenjeno i ime u Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe ISBD(CR).

Posljednji standard koji je doživio preradbu je Opći međunarodni standardni bibliografski opis, a izdanje je objavljeno 2004. godine. Nakon toga pokrenute su preradbe ISBD(CM)-a, ISBD(ER)-a i ISBD(A) no ti procesi su zaustavljeni donošenjem odluke o izradi jednog jedinstvenog standarda koji će obuhvatiti sva prethodna opća i specijalizirana izdanja ISBD-a.

²³ Barbarić, Ana. Radovčić, Marija. Nav. dj., str. 214.

²⁴ Isto. Str. 214-215.

²⁵ McGarry, Dorothy. Nav. dj, str. 69.

3.1.1. Objedinjeno izdanje i elementi opisa

Nakon niza specijaliziranih izdanja i jednog općeg standarda za opis građe kataložni stručnjaci okupljeni pri Skupini za pregled i preradbu ISBD-a donijeli su odluku o izradi jedinstvenog standarda koji bi svojom objavom poništio sve do tada objavljene standarde i na jednom mjestu objedinio sva pravila. „Grupa za pregled i preradbu ISBD-a osnovala je 2003. godine Studijsku grupu za razvoj ISBD-a kako bi se utvrdile mogućnosti usklađivanja ISBD-a spajanjem propisa koji bi se odnosili na sve vrste građe, uz istodobno postojanje dodatnih propisa koji bi se odnosili na specifične vrste građe.“²⁶

Jedan objedinjeni standard uvelike bi olakšao proces katalogizacije jer bi na jednom mjestu bila prikazana pravila za katalogizaciju svih vrsta građe. Nizom daljnjih sastanaka pokušalo se utvrditi je li moguće sva specijalizirana izdanja objediniti u jedno, te hoće takvo izdanje olakšati buduću katalogizaciju. „Skupina za pregled ISBD-a nastojala je riješiti neke od problema s kojima se danas katalogizatori suočavaju. Namjena je objedinjenog ISBD-a da posluži kao standard za opis svih do sad objavljenih vrsta građe, te da olakša opis građe koja ima obilježja više od jednog formata. Dodatno, to olakšava nastavak rada na osuvremenjivanju i usklađivanju ISBD-a u budućnosti.“²⁷ Nakon potvrde korisnosti i funkcionalnosti koju bi objedinjeno izdanje donijelo Skupina za pregled ISBD-a započela je s pripremom finalnog teksta. Prvo izdanje objedinjenog ISBD-a, označeno kao preliminarno, objavljeno je 2007. godine. Novo preliminarno izdanje ISBD-a obuhvatilo je sve dotadašnje preradbe ISBD-a, započete preradbe brojnih specijaliziranih izdanja, ali i druge objavljene tekstove i studije kao primjerice Studiju FRBR-a iz 1998. godine. Novi ISBD uz objedinjavanja specijaliziranih izdanja donosi i nova tehnička rješenja kojima je cilj bio olakšati i povećati interoperabilnost pa tako dolazi do promjena u propisanoj interpunkciji.

Nakon objave preliminarnog izdanja uslijedili su novi sastanci i konferencije na kojima su se pokušali utvrditi eventualni nedostaci novog izdanja te postupci daljnje preradbe koju treba provesti prije objave finalnog objedinjenog izdanja. Kao glavna tema rasprave istaknut je problem razumijevanja i korištenja elementa *opća oznaka građe* koji je smješten unutar skupine 1. Element *opća oznaka građe* bio je problematičan u vidu razumijevanja samog elementa te njegove pozicije među ostalim elementima. Razvojem tehnologije i pojavom sve većeg broja novih formata, vrsta i nosača građe spomenuti element predstavljao je veliki problem za

²⁶ Isto.

²⁷ ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. XIX.

katalogizatore. Smještaj ovog elementa odmah iza elementa *glavni stvarni naslov* također je bio problematičan za kataložne stručnjake koji su tvrdili da se tako prekida logični niz opisa osnovnih podataka o građi. Prijedlog za rješenje spomenutih problema Skupina je pronašla u dokumentu RDA/ONIX Framework for Resource Categorization. Uz pomoć spomenutog dokumenta osmišljena je nova skupina koja će se uvrstiti u ISBD, skupina 0 koja dobiva ime Oblik sadržaja i vrsta medija. Proces preradbe obuhvatio je i druge elemente i skupine, pa je tako promijenjen naziv skupine 5, naziv skupine 6 je proširen, broj definicija koje donosi ISBD je proširen, itd.

Nakon niza sastanaka i provedenog procesa preradbi prvo finalno izdanje objedinjenog ISBD-a objavljeno je 2011. godine pod nazivom ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis – objedinjeno izdanje. „Rezultat je to sustavnog i predanog rada međunarodnih stručnjaka, kako teoretičara tako i praktičara, na preradbi koja je bila nužna kako bi standard udovoljio promjenama okruženja u kojem se primjenjuje. Te se promjene prvenstveno odnose na potrebu integriranog opisa građe svih oblika sadržaja i svih medija objavljivanja i, slijedom toga, potrebu reorganizacije i usklađivanja kataložnih postupaka, procesa obrade i produkata s ciljem udovoljavanja potreba i očekivanja korisnika.“²⁸ U nastanku novog objedinjenog izdanja od velikog značaja bila je i Studija FRBR-a koja je uvelike korištena (konzultirana) pri izradi preliminarnog, ali i preradbi finalnog izdanja. Iako je Skupina za pregled ISBD-a, kako smo već spomenuli, odbila uskladiti nazivlje sa Studijom ipak je iskoristila FRBR kako bi razriješila pitanje obveznih elemenata u opisima. Ovo pitanje riješeno je korištenjem 7. poglavlja FRBR-a Osnovni uvjeti za nacionalne bibliografske zapise. Glavna promjena u novo objavljenom standardu svakako je bila Skupina 0 koja se tada prvi put pojavljuje, a njezina uloga bila je pružiti informacije o obliku sadržaja i vrsti medija koji su definirani na sljedeći način: „(1) oblik sadržaja, jedan ili više izraza koji iskazuju temeljni oblik ili oblike u kojima je sadržaj jedinice izražen, a kojima se može dodati jedno ili više obilježja sadržaja, pobliže određujući vrstu, osjetilnu prirodu, dimenzionalnost i/ili prisutnost ili odsutnost pokreta u opisivanoj jedinice građe; i (2) vrsta medija, ukazuje na vrstu ili vrste nositelja korištenih za prijenos sadržaja jedinice građe.“²⁹ Osim nove skupine koja je nadodana dolazi i do promjene u određivanja samog objekta bibliografskog opisa (postupak je pojednostavljen), jasnije je opisan postupak opisa omeđene građe koja izlazi u nizovima (višerazinski opis) i izbacuju se pravila z opis stare

²⁸ Willer, Mirna. ISBD : od objedinjenog standarda prema standardu za objavljivanje bibliografskih podataka kao povezanih podataka // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 1/2(2016). Str. 3. URL: https://hrcaj.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=263052 (2019-11-10)

²⁹ ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis. Nav. dj., str. 35.

i rijetke građe koja nisu bila usklađena sa samim standardom. Sam tekst standarda pisan je na način da se izbjegne bespotrebno ponavljanje, a ovo izdanje donosi i veći broj rješenja za nelatinična pisma. U daljnjem tekstu prikazat će se skupine ISBD standarda s pripadajućim elementima opisa.

SKUPINA	ELEMENTI OPISA
0. Oblik sadržaja i vrsta medija	0.1 Oblik sadržaja
	0.1.1 Obilježje sadržaja
	0.2 Vrsta medija
1. Stvarni naslov i podaci o odgovornosti	1.1 Glavni stvarni naslov
	1.2 Usporedni stvarni naslov
	1.3 Podnaslov
	1.4 Podatak o odgovornosti
	1.1.5.2 Idući stvarni naslov istog autora itd.
	1.4.5.11.2 Idući stvarni naslov različitog autora
2. Izdanje	2.1 Podatak o izdanju
	2.3. Podatak o odgovornosti koji se odnosi na izdanje
	2.4 Dodatni podatak o izdanju
	2.5 Podaci o odgovornosti uz dodatni podatak o izdanju
3. Podaci specifični za vrstu građe	3.1 Matematički podaci (kartografska građa)
	3.1.1 Podatak o mjerilu
	3.1.2. Podatak o projekciji
	3.1.3 Podatak o koordinatama i ravnodnevici
	3.1.3.3 Podatak o ravnodnevici
	3.2 Podatak o glazbenom formatu (notirana glazba)
	3.3 Brojčani podaci (serijske jedinice građe)
Brojčana oznaka	
3.3.3 Kronološka oznaka	

	3.3.6 Alternativni brojčani sustav
	3.3.7 Novi niz brojčanih oznaka
4. Izdavanje, proizvodnja, raspačavanje itd.	4.1. Mjesto izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja
	4.2 Nakladnik, proizvođač i/ili raspačavatelj
	4.3 Godina izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja Podaci o tiskanju ili izradi
	4.4 Mjesto tiskanja ili izrade
	4.5. Tiskar ili izrađivač
	4.6 Godina tiskanja ili izrade
5. Materijalni opis	5.1 Opseg
	5.2 Druge materijalne pojedinosti
	5.3 Dimenzije Bibliografski format i dimenzije (stara omeđena građa)
	5.4 Podatak o popratnoj građi
6. Nakladnička cjelina i višedijelna omeđena građa	6.1 Glavni stvarni naslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe
	6.3 Podnaslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe
	6.3 Podnaslov nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe
	6.5 Međunarodni standardni broj nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe
	6.6 Numeracija nakladničke cjeline ili višedijelne omeđene građe
7. Napomene	
8. Identifikator jedinice građe i uvjeti dostupnosti	8.1 Identifikator jedinice građe Identifikator jedinstvenosti (stara omeđena građa)
	8.2 Ključni naslov (neomeđena građa)

Tablica 1: Elementi opisa ISBD-a³⁰

Predstavljeni standard označio je početak nove ere u međunarodnoj katalogizaciji na način da je objedinio sve pravila specijaliziranih izdanja, olakšao je provođenje programa Univerzalne bibliografske kontrole te je pojednostavio sam proces izrade bibliografskih i kataložnih zapisa. U godinama nakon objavljivanja 1. izdanja objedinjenog ISBD-a Skupina za pregled i preradbu i dalje se sastajala, te i danas aktivno djeluje pri IFLA-i. Hrvatska kataložna zajednica je od samih početaka aktivno sudjelovala u izradi svih međunarodnih standarda, a onda i njihovih prijevoda na hrvatski jezik od kojih je prvi ISBD(M) iz 1974. god(prijevod objavljen iste godine kada i izvornik). „Na hrvatski je jezik do sada prevedeno 15 publikacija. Prvi hrvatski prijevod objedinjenog izdanja ISBD-a, rađen prema izvorniku objavljenom 2011., petnaesti je prijevod koji u brojčanom smislu ima i jubilarni značaj.“³¹ Brojna specijalizirana izdanja, a onda od 2014. godine objedinjeno izdanje ISBD-a u Hrvatskoj su zajedno s Pravilnikom i priručnikom za izradbu abecednih kataloga činili čvrste temelje i osnovu za sve kataložne procese.

³⁰ Isto. Str. 13-15.

³¹ Isto. Str. XI.

4. Arhivski standardi za opis građe

Prvi arhivi, kao ustanove koje prikupljaju gradivo od šireg javnog interesa, postojali su već i u ranim civilizacijama kao što su Babilon, Egipat i Perzija, dok se njihova pojava u Europi veže uz staru Grčku i Rim. „Tako su se u Ateni u IV. st. pr. Kr. državni spisi čuvali u Metroonu (hramu božice Kibe), a moguće je da su i drugi polisi imali slične ustanove. U Rimu se spisi isprva čuvaju u kući kraljeva, potom konzula, a od V. st. pr. Kr. pohranjuju se u javnoj zgradi.“³² Pojava prvih arhiva u Grčkoj i Rimu vezuje se uz nastanke prvih administrativnih jedinica, upravna uređenja država, prve političke govore i slične događaje vezane uz funkcioniranje države kao pravne/administrativne tvorevine. Jedan od najpoznatijih arhiva toga vremena je rimski državni arhiv Tabularium. U spomenutom razdoblju pismenost još uvijek nije bila široko raširena te su pisari toga vremena istovremeno bili i stvaratelji gradiva, ali i sami arhivisti. Brojni spisi u to vrijeme čuvali su se i u privatnim riznicama stvaratelja arhivskog gradiva te pisara koji su, uz pisanje, bili zaduženi i za čuvanje tog gradiva.

Veliku povijesnu ulogu u stvaranju arhiva imala je i Crkva pa su tako neki od najpoznatijih povijesnih arhiva upravo oni crkveni, gdje se i danas čuvaju brojni povijesno važni dokumenti. Pojava prvih država kakve dana poznajemo i njezinih administrativnih jedinica pokrenule su razvoj arhiva širom svijeta. U razdoblju srednjeg vijeka pojavljuju se prvi registri, arhivsko gradivo koristi se samo u službene i pravne svrhe, a gradivo nije dostupno široj javnosti. Pojava prosvjetiteljstva označila je početak „procvata“ arhiva, a širenje svijesti o nacionalnosti i pripadnosti pridonijele su afirmaciji arhiva kao važnih državnih ustanova koje čuvaju povijest određenog naroda. Nakon Francuske revolucije i osnivanja Archives Nationales arhivi postaju dostupni široj javnosti te se odvajaju od državnih tijela i postaju samostalne ustanove. U godinama nakon toga dolazi do zakonskog uređenja arhiva i njihova djelovanja, izrade prvih zakona i uspostavljanja kruga arhivskog djelovanja. „Istodobno se donose i zakoni o arhivima i arhivalijama, osniva se mreža područnih i mjesnih arhiva, rad u arhivu postavlja se na znanstvene temelje, a arhivi se otvaraju za javnost. Taj poticaj rezultirao je stvaranjem današnjih modernih arhiva, pa tijekom XIX. i XX. st. nastaju Public Record Office u Londonu (1838) te arhivi u Bruxellesu, Rimu, Potsdamu (1919), Berlinu, Beču (1868) i Budimpešti (1874). U SAD-u Nacionalni arhiv u Washingtonu osnovan je tek 1934.“³³

Institucionalizacija arhiva u Hrvatskoj datira u 16. st. kada Hrvatski državni arhiv započinje aktivno djelovanje. Uz Hrvatski državni arhiv, danas u Hrvatskoj djeluje 12

³² Arhivi. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999-2009. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3764> (2019-11-15)

³³ Isto.

područnih arhiva. Definicija arhiva se mijenjala kroz povijest ovisno o stupnju razvijenosti same djelatnosti i rasponu djelovanja. Dana je ona u Hrvatskoj određena zakonom koji navodi da je arhiv „pravna osoba ili ustrojstvena jedinica u pravnoj osobi (arhiv u sastavu) čija je temeljna zadaća čuvati, obrađivati i omogućiti korištenje dokumentarnog i arhivskoga gradiva sukladno odredbama.“³⁴

Arhive, kao i knjižnice, svrstavamo u baštinske ustanove kojima su glavne zadaće prikupljanje, obrada, očuvanje i davanje na korištenje gradiva. Pri definiranju je važno naglasiti kako ove dvije ustanove u većini slučajeva koriste različitu terminologiju, knjižnica posjeduje građu, a arhivi arhivsko gradivo. Takva terminologija dugo se zadržala među zajednicama zbog povijenog utjecaja i različitosti u građi(gradivu) koje su ustanove prikupljale. U prošlosti je postojala velika i jasna razlika između toga što pripada knjižničnom, a što arhivskom fondu. Definiranje arhivskog gradiva oduvijek je bilo problematično zbog mogućnosti širokog poimanja onoga što arhiv može prikupljati i posjedovati. „Polazeći od toga da je zapisivanje čin fiksiranja i tehnika čuvanja informacija za kasniju uporabu, može se tvrditi i da je svaki zapis u osnovi arhivski, jer „arhivira“ podatke, stavove ili značenja sadržane u pamćenju ili svijesti onoga tko zapisuje. Prihvatimo li ovaj pristup, gotovo je neizbježno zaključiti i da je sve što je „zapisano“ u svijesti ili podsvijesti pojedinca također na neki način „arhivirano“.“³⁵ Prema navedenom opisu možemo zaključiti da svaki dokument, neovisno o svojoj vrsti ili tematici, u određenom trenutku može postati arhivsko gradivo te se onda postavlja pitanje može li se točno definirati što je to zapravo arhivsko gradivo. Iznošenje točne i precizne definicije navedenog pojma je otežano zbog brojnih čimbenika koji određuju vrijednost i značenje određenog dokumenta. Neki od glavnih čimbenika su: društveni i kulturni kontekst, važnost dokumenta za zajednicu, vremenski okvir u kojemu dokument nastaje, politička i pravna vrijednost, povijesni aspekt i slično. Zbog svega navedenog danas postoje brojne definicije arhivskog gradiva, a u ovom radu koristit će se definicija jednog od najpoznatijih hrvatskih stručnjaka iz područja arhivistike. Jozo Ivanović definira arhivsko gradivo kao „zapise nastale u obavljanju određene djelatnosti ili aktivnosti koji se smatraju vrijednima čuvanja kao trag ili podsjetnik na te aktivnosti i njihov kontekst.“³⁶

Uz prikupljanje i očuvanje arhivskog gradiva, jedna od ključnih djelatnosti arhivista je i opisivanje samog gradiva koje osigurava lakše korištenje istoga. Prije opisivanja svo gradivo

³⁴ Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. // Narodne novine 61(2018). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html (2019-11-18)

³⁵ Ivanović, Jozo. Priručnik iz arhivistike: 1. dio. Hrvatski državni arhiv: Zagreb, 2010. Str. 21.

³⁶ Isto. Str. 61.

pristiglo u arhiv prvo se mora srediti korištenjem jednog od arhivističkih načela. Tri najpoznatija arhivistička načela za sređivanje gradiva su provenijencija, načelo prvobitnog red i pertinencija koja se danas više i ne koristi. Načelo pertinencije označava je princip sređivanja arhivskog gradiva prema njegovom sadržaju, no taj je pristup skoro u potpunosti odbačen te se ne koristi više u modernoj arhivistici. Načelo provenijencije glavno je arhivističko načelo te se koristi kao osnova svakog postupka sređivanja gradiva. „Osnovni minimalistički oblik načela provenijencije kaže da se gradivo nastalo djelovanjem različitih stvaratelja ne može miješati te da gradivo svakog pojedinog stvaratelja treba činiti zaseban arhivski fond.“³⁷ Ovim načelom osigurava se povezanost svog arhivskog gradiva koje je nastalo kao posljedica djelovanja jedne osobe, gradivo ostaje u jednoj zajedničkoj cjelini koja tvori posebni arhivski fond. Velika većina gradiva koja pristiže u arhive čini manji dio velike cjeline koja je povezana na sadržajnoj ili nekoj drugoj osnovi, dokumenti su međusobno povezani i njihovim razdvajanjem bi se narušila spomenuta cjelina. Organska cjelina arhivskog fonda posjeduje svoj kontekst koji bi se narušio izdavanjem nekog dokumenta, a sami dokumenti su također međusobno vezani te bi izdvajanje jednog od njih prekinulo te veze koje su važne za krajnji kontekst. Uz načelo provenijencije danas se u arhivistici za sređivanje fonda koristi i načelo prvobitnog reda. Ovo načelo usko je povezano s načelom provenijencije te se često smatra i dijelom navedenog načela. „Načelo očuvanja prvobitnog reda u svom jednostavnijem obliku traži da se gradivo unutar fonda čuva u onom poretku koji je dobilo dok je još nastajalo, to jest onome koji mu je dao njegov stvaratelj.“³⁸ Poštivanjem ovog načela osigurava se da uspostavljeni red koji je stvaratelj napravio među dokumentima unutar jedne cjeline ne bude narušen. Uz održavanje konteksta koji osigurava načelo provenijencije, također je jako važno da se ne narušava redosljed među dokumentima jer i on ima veliku važnost za cjelokupni fond i njegovu cjelovitost. Predstavljena načela za sređivanje arhivskog gradiva uvelike su pomogla pri osiguravanju pristupa gradivu i njegovu predstavljanju korisnicima, no s razvojem same arhivistike ali i cjelokupnog društva dolazi do promjena koje su uvjetovale potrebu za stvaranjem dodatnih alata za opis.

Međunarodna standardizacija opisa bila je nužna kao i u knjižničnoj zajednici, te je i arhivska zajednica pristupila izradi standarda koji će osigurati ujednačeni opis gradiva na svjetskoj razini. Važnost arhivskog gradiva za širu zajednicu još je jedan od razloga za stvaranjem novih standarda koji će osigurati opis gradiva te pružiti korisnicima sve potrebne

³⁷ Isto. Str. 71.

³⁸ Isto. Str. 73.

informacije o samom gradivu. Razvoj međunarodnih standarda u arhivskoj zajednici započeo je znatno kasnije nego što je to bio slučaj u knjižničnoj. Jedan od glavnih razloga za to je bilo općeprihvaćeno stajalište da je svako arhivsko gradivo specifično i jedinstveno te se kao takvo teško može opisati korištenjem jednog, općeprihvaćenog standarda. Svaki arhiv ima specifično gradivo, najčešće karakteristično za područje koje ustanova pokriva te se kao takvo ne može pronaći u nekim drugim arhivima. Takvo stajalište donekle je razumljivo ako se sagledava sadržajni kontekst gradiva i njegova specifičnost u odnosu na druga gradiva, no svo arhivsko gradivo ima i zajedničke karakteristike koje su postale temelj za izradu standarda. Neovisno o svojim različitostima, svi dokumenti koji dolaze u arhiv posjeduju iste ili slične elemente koji se mogu iskoristiti kao entiteti za opis. Razvoj tehnologije i pojava brojnih pomagala koji su olakšavali opis arhivskog gradiva također su pridonijeli želji za stvaranjem standarda za opis arhivskog gradiva. Potreba za međunarodnom razmjenom zapisa također je doprinijela i ubrzala razvoj jednog jedinstvenog standarda koji će koristiti cijela arhivska zajednica. Posebnost arhivskog gradiva i svih čimbenika koji su važni za stvaranje arhivskih fondova doveli su do stvaranja više posebnih specijaliziranih standarda. Međunarodno arhivsko vijeće (International Council on Archives –ICA) osnovano je 1948. godine te odmah započinje blisku suradnju s knjižničnom i muzejskom zajednicom (IFLA i ICOM)³⁹. Aktivno razmišljanje o potrebi za razvojem standarda započinje tek sredinom 19. stoljeća, a početkom 20. st. započinju aktivni sastanci arhivskih stručnjaka na kojima je donesena odluka o početku procesa izrade standarda. ICA osniva 1990. god. ad hoc Povjerenstvo za norme opisa čija je glavna zadaća rad na izradi međunarodnog standarda za opis arhivskog gradiva.⁴⁰ Ad hoc Povjerenstvo, po uzoru na knjižničnu zajednicu, donosi odluku da će prvi izrađeni standard biti opći standard za opis gradiva. Nakon niza sastanaka i rada na pripremi standarda, prvo izdanje objavljeno je 1994. god., a standard je nazvan ISAD(G): General International Standard Archival Description.

Nakon objave općeg standarda Povjerenstvo je nastavilo s aktivnim radom na izradi standarda koji bi poboljšali opis arhivskog gradiva te mogućnost njegove međunarodne razmjene i ujednačenosti. Razmatrajući po važnosti sastavnice arhivskog fonda jasno je da uz samo gradivo, veliku važnost imaju i stvaratelji i imatelji arhivskog gradiva. Stvaratelji arhivskog gradiva imaju veliku važnost pri formiranju arhivskih fondova te su stručnjaci

³⁹ ICA : International Council on Archives. URL: <https://www.ica.org/en/international-council-archives-0/ica-70-years-of-international-influence-timeline> (2019-11-25)

⁴⁰ ISAD(G) : general international standard archival description : final ICA approved version / adopted by the Ad Hoc Commission on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 21-23 January 1993. Ottawa : International Council on Archives, 1994. URL: <http://web.mclink.it/MD1431/sito/isaargrp/isad%28g%29e.html#introduction> (2019-11-25)

zaključili kako je nužna normizacija zapisa za sve osobe koje se vežu uz određeno gradivo. Na temelju toga Povjerenstvo donosi odluku da će se u idućim koracima pristupiti izradi standarda za opis stvaratelja i imatelja arhivskog gradiva. „Prvo izdanje ove norme izradilo je ad hoc Povjerenstvo za norme opisa Međunarodnog arhivskog vijeća (ICA/DDS) u razdoblju od 1993. do 1995. godine.“⁴¹ Standard je objavljen 1996. godine pod nazivom ISAAR(CPF) : international archival authority record for corporate bodies, persons and families. Nedugo nakon objave standarda Povjerenstvo je predvidjelo reviziju i izdavanje 2. izdanja, a rad na tom projektu započeo je 2000. godine. Drugo revidirano i prošireno izdanje izlazi 2004. god, a prijevod na hrvatskom jeziku objavljen je 2006. god pod nazivom ISAAR(CPF): Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji. Novo izdanje donijelo je proširena područja opisa, jasnije definicije pojmova te poboljšani opis postupka izrada veza između arhivskog gradiva i stvaratelja istoga. Osnovni cilj ovog standarda je da „daje naputke za izradu arhivističkih normiranih zapisa za pravne osobe, fizičke osobe i obitelji povezane sa stvaranjem i upravljanjem arhivskim gradivom.“⁴² Standardizirana izrada pristupnica i kontrola njihova oblika jako je važna za izradu arhivskih zapisa za gradivo, ali i povezivanje više zapisa sa zajedničkim stvarateljima i slično. Kontrola pristupnica važna je i zbog mogućnosti međunarodne razmjene podataka o stvarateljima arhivskog gradiva. „Kada više ustanova čuva arhivsko gradivo iz istog izvora, one mogu lakše dijeliti ili povezivati obavijesti o kontekstu toga izvora ukoliko su priređene u normiranom obliku. Takva je normizacija od osobite međunarodne koristi kad je vjerojatno da će dijeljenje i povezivanje kontekstualnih obavijesti prijeći nacionalne granice.“⁴³ Međunarodnom razmjenom podataka osigurava se diseminacija informacija koje možda nekim drugim ustanovama nedostaju i obrnuto, osigurava se vjerodostojnost i potpunost svih zapisa i slično. Ovim standardom osigurava se dosljedno bilježenje svih informacija o stvarateljima gradiva koji će obogatiti zapise te pružiti širi kontekst i za samo gradivo. Normizacija autorskih odrednica slična je onoj u knjižničnoj zajednici, ali postoji i razlika koja je vidljiva u dubini i širini traženih informacija o stvarateljima gradiva. Naime, kataložni opisi donose najčešće samo osnovne informacije o autorima, dok arhivski zapisi donose puno više informacija koje su važne za razumijevanje stvarateljevog djelovanja, a onda i gradiva koje je nastalo kao rezultat toga djelovanja. Uz

⁴¹ ISAAR (CPF) : međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji / priredilo Povjerenstvo za norme opisa, prihvaćeno u Canberri, Australija, 27.-30. listopada 2003. 2. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006. Str. 7. URL: http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAAR%28CPF%29_2_Izd_Hrv_1.pdf (2019-11-29)

⁴² Isto. Str. 9.

⁴³ Isto.

iscrpne informacije o stvarateljima za potpunost arhivskog opisa veliku važnost imaju i funkcije stvaratelja u trenutku kada gradivo nastaje.

Važnost stvarateljevih funkcija prepoznala je i arhivska zajednica te je Međunarodno arhivsko vijeće 2004. godine osnovalo Povjerenstvo za odabir najboljih praksa i normi koje je dobilo zadaću izrade standarda koji će se koristiti za opis funkcija. U idućim godinama Povjerenstvo priprema nacрте koji se zatim predstavljaju na sastancima te se prikupljaju svi komentari i prijedlozi članova. Nakon revizije nacрта Povjerenstvo je pripremila konačnu verziju standarda te je on objavljen 2007. godine pod nazivom ISDF : International Standard for Describing Functions, a hrvatski prijevod izlazi dvije godine kasnije. Osnovna namjena tj. cilj ovog standarda je pružiti arhivistima smjernice za opis svih funkcija stvaratelja arhivskog gradiva. „Pojam "funkcija" u cijeloj se normi koristi tako, da uključuje ne samo funkciju nego i sve daljnje podjele funkcije kao što su podfunkcija, poslovni proces, aktivnost, zadaća, transakcija ili neki drugi pojam u međunarodnoj, nacionalnoj ili lokalnoj uporabi.“⁴⁴ Opis funkcija stvaratelja arhivskog gradiva ima veliku važnost za arhivski fond jer omogućuje lakše razumijevanje konteksta pod kojim je određeno gradivo nastalo, te osigurava kvalitetniju primjenu načela provenijencije. Prikaz funkcija omogućuje jednostavnije utvrđivanje veza između različitih stvaratelja, te omogućuje jasniji prikaz struktura i podstruktura gradiva unutar arhivskog fonda. Opis funkcija također može „objasniti kako i zašto su zapisi stvoreni i potom korišteni, svrhu ili funkciju u organizaciji koju su zapisi trebali ispuniti te kako su se zapisi uklapali i u kakvim su odnosima bili s drugim zapisima koje je proizvela ista organizacija.“⁴⁵ Ovaj standard osmišljen je kao nadopuna prethodno opisanim standardima, posebice ISAAR(CPF)-u, kako bi se opis gradiva upotpunio sa svim potrebnim informacijama i prikazom šireg konteksta koji je korisnicima često potreban za razumijevanje određenog gradiva.

Nakon izrade standarda za opći opis gradiva te standarda koji će olakšati i poboljšati opis stvaratelja arhivskog gradiva i njihovih funkcija, stručnjaci okupljeni pri ICA-i zaključili su da arhivske i druge ustanove koje čuvaju gradivo treba opisivati prikladnim standardom koji će korisnicima pružiti sve potrebne informacije vezane uz mogućnosti i uvijete pristupa određenom gradivu. Povjerenstvo za odabir najboljih praksa i normi dobilo je zadaću pripreme i izrade „nacрта normi za ustanove koje čuvaju arhivsko gradivo i za usluge koje pružaju

⁴⁴ ISDF : međunarodna norma za opis funkcija / priredilo Povjerenstvo za odabir najboljih praksa i normi Dresden, Njemačka, 2-4. svibnja 2007. 1. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2009. Str. 11. URL: <http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISDF.pdf> (2019-12-01)

⁴⁵ Isto.

korisnicima.“⁴⁶ Nakon izrade nacrtu i niza sastanaka na kojima su nacrti revidirani finalna verzija standarda objavljena je 2008. god. pod nazivom ISDIAH : International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings. Iduće godine Hrvatski državni arhiv objavljuje prijevod na hrvatskom jeziku pod nazivom ISDIAH : Međunarodna norma za opis ustanova s arhivskim gradivom. Pristup arhivskom gradivu od velike je važnosti za sve korisnike te je neophodno da se uz opise gradiva pruže i opisi koji će pružiti sve potrebne informacije o ustanovama i načinima pristupa građi. „Informacije o ustanovi koja čuva arhivsko gradivo, kako se spominju ili označavaju u tradicionalnim arhivskim pomagala, korisnicima su bitne za pristup arhivskom gradivu. Na primjer, kao što je navedeno u Smjernicama ICA/CDS za izradu i oblikovanje obavijesnih pomagala, pored pregleda fondova i zbirki vodiči donose opće obavijesti o ustanovama koje čuvaju gradivo te o uslugama koje pružaju.“⁴⁷ Uz informacije o lokaciji kroz tradicionalna arhivska pomagala, važno je da se isti način opisa prenese i u online okruženje. Online katalogi i ostala pomagala također moraju sadržavati sve potrebne informacije o drugim web lokacijama preko kojih korisnici mogu pristupiti određenom gradivu. Bilježenje lokacije provodi se i pri izradi knjižničnih zapisa, no arhivske ustanove posebne su prema vrsti svog gradiva (npr. određenom gradivu ne mogu pristupiti svi) te je važno da korisnici kroz kataloge odmah dobiju sve potrebne informacije. Ovaj standard sadrži elemente opisa koji korisnicima donose brojne informacije povezane s korištenjem građe kao što su npr. zahtjevi korištenja, zahtjevi dostupnosti, točna lokacija gradiva (npr. ako ustanova ima više zgrada), vrste usluga koje se nude istraživačima i slično.

4.1. ISAD(G) – nastanak standarda i elementi opisa

Razvoj knjižnične zajednice započeo je dosta prije nego što je to bio slučaj a arhivskom zajednicom. Arhivsko gradivo specifično je što po svom sadržaju, što po čestim ograničenjima pristupa te su zbog toga kroz povijest korisnici arhiva najčešće bili samo određeni pojedinci koji su imali sve potrebne dozvole. Kao što je ranije navedeno, u počecima razvoja arhiva i njihova otvaranja javnosti, gradivo se koristilo samo za potrebe upravnih i pravnih službi te je samim tim krug korisnika arhiva bio znatno manji nego što je to bio slučaj s knjižničnom zajednicom.

⁴⁶ ISDIAH : međunarodna norma za opis ustanova s arhivskim gradivom / priredilo Povjerenstvo za odabir najboljih praksa i normi London, Ujedinjeno Kraljevstvo, 10-11. ožujka 2008. 1. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2009. Str. 7. URL: <http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISDIAH.pdf> (2019-12-01)

⁴⁷ Isto.

Promjene korisničkih struktura i povećanje broja korisnika doveli su do potrebe za standardizacijom opisa gradiva kako bi se omogućio lakši pristup te pružanje svih potrebnih informacijama korisnicima kroz različita obavijesna pomagala. Kataložni opis objekta, knjižničkog ili arhivskog, na jednom mjestu pruža korisnicima sve potrebne informacije koje pomažu pri lociranju traženog dokumenta i donošenja odluke je li ponuđeni objekt ono što je bio predmet korisnikova upita. „Sređivanje i opis gradiva su funkcije kojima arhivski program povećava iskoristivost i dostupnost gradiva te razinu fizičkog i intelektualnog nadzora nad njime, radi lakšeg i učinkovitijeg pretraživanja, upravljanja i zaštite.“⁴⁸ Zbog svega navedenog kataložni opisi moraju biti strukturirani na način da mogu odgovoriti na sve zadaće. Struktura zapisa mijenjala se kroz povijest te se većinom razlikovala od ustanove do ustanove, ovisno o osobi koja ih je izrađivala i korisničkoj populaciji.

Pojavom međunarodnih standarda u knjižničkoj zajednici mijenja se svijest o načinima izrade zapisa i u drugim zajednicama. Arhivska zajednica kroz Međunarodno arhivsko vijeće započinje aktivnije promišljati i djelovati na području međunarodne standardizacije zapisa. Kao produkt niza sastanaka održanih 80.-ih godina donesen je zaključak o početku izrade standarda koji bi postao međunarodna osnova za opis arhivskog gradiva. Osnivanjem ad hoc Povjerenstva, kao što je prethodno opisano, započeo je aktivan rad na izradi standarda.

Nakon objave prvog izdanja ISAD(G) : opće međunarodne norme za opis arhivskog gradiva 1994. godine donesena je odluka da će se postojeći standard u idućim godinama revidirati u skladu s razvojem struke, ali i pojavom drugih povezanih standarda. „Drugo izdanje ISAD(G)-a rezultat je provedene revizije, najavljene u uvodu izdanja iz 1994. godine, gdje je bilo predviđeno petogodišnje razdoblje njegove provjere.“⁴⁹ Javni poziv za slanje prijedloga poslan je cjelokupnoj međunarodnoj arhivskoj zajednici, a nakon prikupljenih prijedloga Povjerenstvo je pristupilo izradi finalne verzije standarda. Drugo izdanje ISAD(G): General International Standard Archival Description objavljeno je 2000. godine, a iduće godine Hrvatski državni arhiv objavljuje prijevod standarda. Osnovna namjena standarda je pružiti potrebnu strukturu i elemente koji su nužni za opis arhivskog gradiva, te stvoriti temelje za izradu novih nacionalnih normi ili poboljšanje postojećih. Korištenjem navedenog standarda pri opisu gradiva osigurava se dosljednost u načinu bilježenja informacija, mogućnost međunarodne suradnje i razmijene informacija (zapisa) te olakšani pristup korisnicima pri

⁴⁸ Ivanović, Jozo. Nav. dj., str. 131.

⁴⁹ ISAD (G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva / Odobrilo Povjerenstvo za norme opisa arhivskoga gradiva Stockholm, 19-22. rujna 1999. 2. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001. Str. 5. URL: http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAD_%28G%29_2_Izd_Hrv.pdf (2019-12-05)

pretraživanju informacija. Standard donosi i osnovni cilj izrade opisa arhivskoga gradiva, a to je „identificirati i pojasniti kontekst i sadržaj arhivskoga gradiva i na taj način olakšati njegovu dostupnost. To se ostvaruje izradom jasnih i prikladnih prikaza i njihovim organiziranjem sukladno unaprijed utvrđenim modelima.“⁵⁰

Opis arhivskog gradiva složen je proces u kojemu se moraju poštivati sve veze između različitih dokumenta tj. objekta opisa. Proces opisa u određenoj mjeri olakšan je prethodnim sređivanjem gradiva, procesom koji se provodi pri primitku gradiva u ustanovu. Postupkom sređivanja gradiva stvaraju se arhivski fondovi koji imaju jasno utvrđene veze, strukture i hijerarhiju. Zbog posebnosti arhivskog gradiva i važnosti spomenutih veza i hijerarhijske strukture ISAD(G) je također izrađen na način da poštuje i slijedi pravila koja se koriste prilikom postupka sređivanja. Standard takvu vrstu opisa definira kao višerazinski opis, te navodi sljedeća pravila koja se moraju poštivati prilikom opisa gradiva: 1. opis od općeg ka posebnome (poštivati hijerarhijski ustroj fonda); 2. obavijesti prilagoditi razini opisa (na svakoj razini prikazati obavijesti koje se odnose samo na tu razinu); 3. povezivanje opisa (povezati sve jedinice unutar hijerarhije); 4. neponavljanje obavijesti (ne ponavljati obavijesti koje su prikazane na najvišoj razini, a odnose se na sve razine).⁵¹ Višerazinski opis je kompleksan upravo zbog svih veza koje moraju jasno prikazati unutarnju strukturu fonda te je iz tog razloga važno poštivati sva navedena pravila bez iznimki. Kada govorimo o vrsti građe ISAD(G) namijenjen je općem opisu arhivskog gradiva, neovisno o nosaču ili obliku u kojemu se gradivo pojavljuje. Opis posebne vrste građe, primjerice kartografske i zvučne, nije moguć s ovim standardom. Za opis navedene vrste građe koriste se posebna pravila i standardi, a ISAD(G) se upotrebljava za nadopunu ako je to potrebno. Standard sadrži sedam glavnih područja opisa, od kojih svako područje ima pripadajuće elemente opisa.

PODRUČJE OPISA	ELEMENTI OPISA
1. Područje identifikacije	1.1 Identifikacijska oznaka(e)/Signatura(e)
	1.2 Naslov
	1.3 Vrijeme nastanka gradiva
	1.4 Razina opisa
	1.5 Količina i nosač jedinice opisa (količina, opseg, veličina)

⁵⁰ Isto. Str. 7.

⁵¹ Isto. Str. 12.

2. Područje konteksta	2.1 Naziv stvaratelja
	2.1.1 Upravna povijest / biografski podaci
	2.1.2 Povijest arhivskog fonda
	2.1.3 Način preuzimanja ili predaje
3. Područje sadržaja i ustroja	3.1 Sadržaj
	3.2 Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja
	3.3 Dopune
	3.4 Plan sređivanja
4. Područje uvjeta dostupnosti i korištenja	4.1 Uvjeti dostupnosti
	4.2 Uvjeti objavljivanja ili umnožavanja
	4.3 Jezik/pismo u gradivu
	4.4 Tvarne značajke i tehnički uvjeti
	4.5 Obavijesna pomagala
5. Područje dopunskih izvora	5.1 Postojanje i mjesto čuvanja izvornika
	5.2 Postojanje i mjesto čuvanja preslika
	5.3 Dopunski izvori
	5.4 Bibliografija
6. Područje napomena	6.1 Napomena
7. Područje kontrole opisa	7.1 Napomena arhivista
	7.2 Pravila ili propisi
	7.3 Nadnevak izrade opisa

Tablica 2: Elementi opisa ISAD(G)-a⁵²

Brojevi prikazani u tablici koriste se samo zbog lakšeg označavanja i jasnijeg prikaza područja opisa i elemenata, standard ne propisuje upotrebu numeracije kao što je to slučaj u knjižničnim standardima. ISAD(G), za razliku od ISBD-a, propisuje puno manji broj obveznih elemenata, samo njih šest. Obvezni elementi koje svaki zapis mora sadržavati su: identifikacijska oznaka(e)/signatura(e); naslov; stvaratelj; vrijeme nastanka gradiva; količina jedinice opisa; razina opisa.⁵³ Objavom ovog standarda arhivska zajednica dobila je strukturiranu i standardiziranu podlogu za izradu opisa gradiva, te mogućnost međunarodne

⁵² Usp. Isto. Str. 3-4.

⁵³ Isto. Str. 8.

suradnje na području opisa gradiva. Danas se za opis arhivskog gradiva upotrebljava 2. izdanje ISAD(G)-a, a u budućnosti se može očekivati još jedno revidirano izdanje. Takva očekivanja opravdana su s obzirom na ubrzani razvoj tehnologije i pojavu novih vrsta građe i nosača. U arhive će u bliskoj budućnosti započet pristizati nova vrsta građe te će se standardi morati prilagođavati u skladu s tim novitetima.

5. Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima

Razvoj društva, pojava te daljnji napredak tehnologija, novih oblika medija i sadržaja oduvijek su bili glavni pokretači promjena u baštinskim ustanovama. Promatrajući povijesni razvoj baštinskih ustanova možemo zaključiti da je svaki novi standard ili pravilnik objavljen s ciljem prihvaćanja novih promjena te zadovoljavanja istih. Knjižnična zajednica prednjačila je u razvoju standarda i pravilnika, no s vremenom dolazi i do razvoja u arhivskoj i muzejskoj zajednici. Međunarodni razvoj pravilnika i standarda u sve tri zajednice pratila je i hrvatska baštinska zajednica. Hrvatska⁵⁴ knjižnična zajednica, kao što je prethodno u radu opisano, 80.-ih godina dobiva novi pravilnik za opis građe, Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga, te je on postao glavni dokument za katalogizaciju u svim knjižnicama. Izrada hrvatskog Pravilnika odvijala se istovremeno s objavom prvih međunarodnih standarda te su tako međunarodna načela automatski uključena u novi Pravilnik i u idućim godinama knjižnice počinju koristiti oba dokumenta za proces katalogizacije. Arhivska i muzejska zajednica su u svom radu koristili međunarodne standarde za opis gradiva, ISAD(G) i ISAAR(CPF) u arhivskoj zajednici i CIDOC CRM za muzejsku zajednicu (samo primjeri korištenih standarda).

Uz spomenuti razvoj tehnologije i pojave novih medija, te razvoj međunarodnih standarda hrvatska knjižnična zajednica počinje uviđati da postojeći Pravilnik Eve Verona više ne može adekvatno udovoljiti novim zahtjevima te se javlja ideja za izradom novog pravilnika. Takva ideja je opravdana ako se sagleda povijesni kontekst nastanka prvog hrvatskog Pravilnika. Naime, Pravilnik nastaje s ciljem odgovora na pojavu novih međunarodnih standarda, tj. njihove lakše implementacije u hrvatsku kataložnu zajednicu. U trenutku pojave ideje o izradi novog pravilnika na međunarodnoj razini novi standardi već postoje tako da slobodno možemo zaključiti da je novi pravilnik bio krajnje potreban. „Čini nam se, što ćemo i argumentirati u idućem odjeljku ovog rada, kako je u zadnjih nekoliko godina nizom novih međunarodnih, ali i nacionalnih, kataložnih dokumenata (modela, načela, standarda i pravilnika) takav okvir primjeren današnjim prilikama u obradi knjižnične građe iznova stvoren, što ovaj trenutak čini iznimno pogodnim za započinjanje rada na novomu nacionalnom kataložnom pravilniku.“⁵⁵ Postojeći Pravilnik sve je teže mogao odgovarati na tehnološku

⁵⁴ U to vrijeme Hrvatska je dio SFR Jugoslavija.

⁵⁵ Barbarić, Ana. Willer, Mirna. Kakav nacionalni Kataložni pravilnik trebamo? : preliminarno istraživanje. // 13. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 113.

revoluciju koja se stalno širila te je potreba za novim pravilnikom rasla u skladu s novim zahtjevima koji su se javljali. „Početkom novog tisućljeća, kada se knjižnična zajednica revizijom svojih temeljnih dokumenata i razvojem novih modela bibliografske organizacije nastoji prilagoditi uvelike promijenjenom tehnološkom i informacijskom okruženju, započinje najprije rad na osuvremenjivanju Veronina pravilnika, a ubrzo zatim i izrada novoga nacionalnog standarda za katalogizaciju.“⁵⁶ Revizija postojećeg Pravilnika nije bila izvediva, tj. pretpostavilo se da ne bi dala željene rezultate te je tako donesena odluka o izradi novog nacionalnog pravilnika. Daljnjim razmišljanjem i promišljanjem o novim mogućnostima i zahtjevima informacijskog okruženja došlo se do ideje o mogućnosti izrade jednog nacionalnog pravilnika koji bi objedinio sve tri baštinske ustanove (arhive, knjižnice i muzeje).

Ideja zajedničkog pravilnika koji bi obuhvatio sve tri baštinske ustanove temelji se na sve češćem problemu jasnog razlikovanja i razgraničenja pripadnosti građe pojedinim ustanovama. „Premda arhivi, knjižnice i muzeji imaju definirana vlastita područja djelovanja (između ostaloga i zakonskim okvirom), zbog niza razloga koji variraju od specifičnih politika nabave do pukog spleta okolnosti ista se vrsta građe nerijetko prikuplja, pohranjuje, obrađuje i čuva u svim vrstama ustanova.“⁵⁷ Brojni događaji kroz povijest doveli su do situacija u kojima sve tri ustanove posjeduju građu koja bi prema svojoj vrsti i korištenosti trebala pripadati nekoj od drugih ustanova, no zbog brojnih razloga građa trajno ostaje u ustanovama kojima „ne pripada“. Takve situacije pojavljuju se svagdje u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj te je spajanje pravilnika, tj. izrada jednog zajedničkog bila logično rješenje. Primjerice, ako arhivi posjeduju građu koja pripada knjižnicama i obrnuto, oni će ju teže opisati te uvrstiti u svoj fond ukoliko nemaju odgovarajuća pravila za taj proces. „Knjižnice i muzeji čuvaju arhivsko gradivo (npr. osobne i obiteljske ostavštine), u arhivima i muzejima nalaze se objekti koji oblikom i sadržajem odgovaraju definicijama knjižnične građe (npr. tiskane knjige, pisma, plakati, snimke na zvučnom i videomediju, računalne datoteke itd.), a dio građe u knjižnicama i arhivima muzealiziran je svojom povijesnom ili umjetničkom vrijednošću (npr. dijelovi zavičajnih zbirka, stari rukopisi ili zemljovidi itd.).“⁵⁸

⁵⁶ Vukadin, Ana. Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima : načela i struktura. // 20. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Vlasta Krklec. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, (2017a). Str. 111.

⁵⁷ Vukadin, Ana. Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima: usklađivanje nazivlja. // 21. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / gošće urednice dr. sc. Mirna Willer i Ivana Prgin. Zagreb : Hrvatsko arhivističko društvo, 2018. Str. 171.

⁵⁸ Isto.

Uz problem izmiješanosti građe po ustanovama, informacijski stručnjaci navode kako su napredak tehnologije i nova računalna rješenja još jedan od glavnih razloga i poticaja za izradu jednog zajedničkog pravilnika. Naime, uz pojavu novih sustava za pretraživanje informacija i povezivanja digitalnih podataka baštinskim ustanovama je pružena mogućnost spajanja u digitalnom okruženju. Spajanjem podataka baštinskih ustanova u digitalnom okruženju stvaraju se setovi/paketi digitalnih podataka te se onda isporučuju krajnjim korisnicima koji na taj način na jednom mjestu dobivaju iscrpne i sveobuhvatne informacije o svom upitu. „S druge strane, nove mogućnosti pretraživanja, razmjene i povezivanja podataka koje su se pojavile s razvojem i širenjem weba, pružaju priliku da se ono što je fizički razdvojeno u različitim ustanovama ili zbirkama virtualno združi u zajedničkim bazama podataka, data hubovima, agregatorima, web portalima, digitalnim knjižnicama itd.“⁵⁹ Takav način povezivanja informacija u digitalnom okruženju omogućuje i veliku troškovnu uštedu te racionalizaciju procesa tako da se jednom obrađeni podaci ne moraju ponovno obrađivati u jednoj ustanovi, ako ih je neka druga ustanova već obradila.

Zbog svega navedenog stručnjaci iz sva tri područja informacijskih znanosti u Hrvatskoj složili su se oko ideje izrade zajedničkog pravilnika te je donijeta odluka o početku procesa izrade novog nacionalnog pravilnika. Projekt je započeo 2013. godine pod nazivom Nacionalni pravilnik za katalogizaciju - izrada, objavljivanje i održavanje. Ovako veliki projekt zahtijevao je suradnju svih triju baštinskih ustanova i akademskih stručnjaka te je zbog toga potpisan sporazum o suradnji. „Potpisnici i ravnopravni strateški partneri Sporazuma o suradnji na izradi nacionalnog pravilnika za katalogizaciju su Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (glavni nositelj projekta), Hrvatsko knjižničarsko društvo, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru, Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatski državni arhiv i Muzejski dokumentacijski centar. Njima se 2014. pridružuju Muzej za umjetnost i obrt i Hrvatski prirodoslovni muzej.“⁶⁰ Nakon potpisivanja sporazuma oformile su se radne grupe, te su izabrani predstavnici za Upravni i Stručni odbor. Nakon administrativnih aktivnosti koje su potrebne kako bi se projekt pravilno pokrenuo (npr. izrada prvih troškovnika, mrežno mjesto, itd.) radne grupe i odbori započeli su sa stručnim aktivnostima vezanim uz izradu pravilnika.

⁵⁹ Vukadin, Ana. Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima. // @rhivi 1, 2(2017b). Str. 13. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=311332 (2019-12-28)

⁶⁰ Isto.

Izrada pravilnika prema planu projekta podijeljena je u tri osnovne faze: 1. izrada nacionalnih pravila za katalogizaciju, 2. komunikacija i diseminacija rezultata projekta, 3. administracija projekta.⁶¹ Prva faza projekta najopširnija je i najdugotrajnija faza koja je uključivala sve stručne radnje vezane uz usklađivanje pravila za obradu građe, selekciju pravila koja se mogu preuzeti te stvaranje novih pravila koja će se uvrstiti u pravilnik. Sličnost i povezanost triju baštinskih ustanova neosporiva je no pregledom međunarodnih, ali i domaćih pravilnika i standarda za opis građe i gradiva vidljivo je kako svaka zajednica koristi posebnu terminologiju. „Tijekom svojega su povijesnog razvoja arhivistika, knjižničarstvo i muzeologija u skladu s vlastitim zadaćama i metodama razvijale i vlastito nazivlje, koje se međusobno podudara koliko i razlikuje.“⁶² Različitost terminologije za potrebe pravilnika morala se svesti na minimum kako bi se osigurala široka upotrebljivost samog pravilnika, a onda i lakši prikazi i razumijevanje svih pravila. Uz usklađivanje terminologije, autori pravilnika iskoristili su ovaj proces i za osuvremenjivanje postojećeg nazivlja kako bi ono bilo u skladu s novim tehnološkim dostignućima, ali i suvremenim međunarodnim standardima i konceptualnim modelima. Kao polazište za usklađivanje i osuvremenjivanje terminologije korišteni su već spomenuti međunarodni standardi iz sve tri baštinske ustanove, konceptualni modeli FRBR, IFLA LRM i FRAD, novi anglo-američki pravilnik RDA te talijanski REICAT. „Nakon analize pojmova analizirani su i njihovi nazivi te je odabran naziv kojim će odgovarajući pojam biti predstavljen u pravilniku. U slučaju postojanja više naziva kriteriji za odabir bili su intuitivnost, uvriježenost i – u slučaju prijevoda s engleskog jezika – vjernost izvorniku.“⁶³ Za situacije kada jedan naziv označava više različitih pojmova uz nazive se pišu jasne definicije koje prikazuju na što točno se odnosi korišteni naziv.

Prilikom usklađivanja i definiranja terminologije za pravilnik odmah se pristupilo i rješavanju problema naziva novog pravilnika. Naslov je trebao obuhvatiti sve tri zajednice te jasno naznačiti cilj i svrhu novog pravilnika, tj. tko ga i za što koristi. Prilikom definiranja naslova korišten je anglo-američki kataložni pravilnik RDA (Resource description and access) iz čijeg se naziva preuzima sintagma „*opis i pristup*“. Riječ *opis*, kao zamjena za pojmove katalogizacija ili stručna obrada, preuzeta je zbog svoje široke primjenjivosti i sveobuhvatnosti. Pojmovima *opis* i *pristup* pridružen je pojam *građa*, preuzet iz dosadašnje sintagme *jedinica građe*. U međunarodnim standardima koristi se pojam *resource*, koji u prijevodu na hrvatski jezik (izvor) poprima drugačije značenje te kao takav nije mogao biti preuzet za imenovanje

⁶¹ Nacionalni pravilnik za katalogizaciju : o projektu. URL: <http://npk.nsk.hr/pravilnik/o-projektu/> (2019-12-30)

⁶² Vukadin, Ana (2018). Nav. dj. str. 173.

⁶³ Isto. Str. 176.

onoga što pravilnik opisuje. Kao zamjena za pojam *izvor* stručnjaci su se usuglasili da će se koristiti pojam *građa*, kao dovoljno širok ali i jasan pojam.

Nakon procesa usklađivanja terminologije stručne skupine pristupile su procesu mapiranja elemenata opisa. Mapiranjem elemenata opisa uspoređuju se definicije te se na osnovu njih utvrđuje koji elementi su isti ili slični. Uz mapiranje, utvrđivalo se i koji elementi su obvezni tj. neophodni, a koji elementi ne trebaju ući u novi pravilnik (npr. više se ne koriste, pokriveni su nekim drugim elementima, itd.). Završetkom procesa mapiranja pristupilo se utvrđivanju strukture pravilnika, tj. prikaza elemenata i njihovog kasnijeg korištenja pri opisu građe. Pravilnik Eve Verona pratio je skupine kao i ISBD standard, ali takav pristup morao se odbaciti prilikom izrade novog pravilnika zbog uključivanja arhivske i muzejske zajednice te njihovih pravila za opis. Još jedan od razloga odbacivanja strukture skupina bio je promjena fokusa. Naime, dotadašnji pravilnici i ISBD fokusirali su se na zapise, a u novom pristupu opisu fokus se pomiče na podatke. „Temeljnu jedinicu u katalogu više ne predstavlja zapis, već se podatci o jedinicama građe i drugim entitetima mogu organizirati u različite oblike zapisa, uključujući i one koji nisu pohranjeni u bazama podataka, nego se generiraju i prikazuju korisniku u realnom vremenu.“⁶⁴ Opća načela za pravilnik preuzeta su iz IFLA-ine Izjave o međunarodnim kataložnim načelima objavljene 2009. godine.

Završetkom navedenih radnji prva verzija pravilnika (v 1.0) pod nazivom Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima predstavljen je javnosti putem web stranice tj. mrežnog sjedišta koje je izrađeno upravo za tu namjenu. U uvodnom poglavlju Pravilnika navodi se kako je njegova osnovna svrha „standardizacija opisa građe u knjižnicama, arhivima i muzejima radi stvaranja uvjeta za razmjenu, dijeljenje, povezivanje, integraciju i ponovnu uporabu podataka.“⁶⁵ Novoobjavljeni Pravilnik sadrži 13 osnovnih poglavlja za opis i pristup građi s pripadajućim potpoglavljima i elementima.

POGLAVLJE OPISA	ELEMENTI OPISA
1 Stvarni prikaz jedinice građe	1.1 Stvarni prikaz 1.2 Napomena o stvarnom prikazu 1.3 Osnova za opis neomeđene ili višedijelne omeđene građe 1.4 Podatak o stvarnom naslovu 1.5 Glavni stvarni naslov

⁶⁴ Vukadin, Ana (2017a). Nav. dj. str. 117.

⁶⁵ Usp. Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima. URL: http://pravilnik.kam.hr/index.php?action=intro_rules&id=24 (2020-01-02)

	<p>1.6 Usporedni stvarni naslov</p> <p>1.7 Dodatak glavnom stvarnom naslovu</p> <p>1.8 Usporedni dodatak glavnom stvarnom naslovu</p> <p>1.9 Varijantni naslov</p> <p>1.10 Napomena o stvarnom naslovu</p> <p>1.11 Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov</p> <p>1.12 Usporedni podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov</p> <p>1.13 Napomena o odgovornosti koja se odnosi stvarni naslov</p> <p>1.14 Podatak o izdanju</p> <p>1.15 Oznaka izdanja</p> <p>1.16 Usporedna oznaka izdanja</p> <p>1.17 Dodatna oznaka izdanja</p> <p>1.18 Usporedna dodatna oznaka izdanja</p> <p>1.19 Podatak o odgovornosti koji se odnosi na izdanje</p> <p>1.20 Usporedni podatak o odgovornosti koji se odnosi na izdanje</p> <p>1.21 Napomena o izdanju</p> <p>1.22 Podatak o izdavanju, proizvodnji ili raspačavanju</p> <p>1.23 Ime mjesta izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja</p> <p>1.24 Usporedno ime mjesta izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja</p> <p>1.25 Ime nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja</p> <p>1.26 Usporedno ime nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja</p> <p>1.27 Godina izdavanja, proizvodnje ili Raspačavanja</p> <p>1.28 Napomena o izdavanju, proizvodnji ili raspačavanju</p> <p>1.29 Podatak o tiskanju ili izradi</p> <p>1.30 Ime mjesta tiskanja ili izrade</p> <p>1.31 Ime tiskara ili izrađivača</p> <p>1.32 Godina tiskanja ili izrade</p> <p>1.33 Napomena o tiskanju ili izradi</p> <p>1.34 Podatak o copyrightu</p>
--	--

	<p>1.35 Napomena o copyrightu</p> <p>1.36 Podatak o nakladničkoj cjelini</p> <p>1.37 Stvarni naslov nakladničke cjeline</p> <p>1.38 Podatak o odgovornosti koji se odnosi na nakladničku cjelinu</p> <p>1.39 Međunarodni standardni broj nakladničke cjeline</p> <p>1.40 Numeracija nakladničke cjeline</p> <p>1.41 Napomena o nakladničkoj cjelini</p>
<p>2 Identifikacija jedinice građe</p>	<p>2.1 Razina opisa</p> <p>2.2 Usvojeni naziv</p> <p>2.3 Vrsta medija</p> <p>2.4 Napomena o vrsti medija</p> <p>2.5 Oblik sadržaja</p> <p>2.6 Obilježje sadržaja</p> <p>2.7 Napomena o obliku i obilježju sadržaja</p> <p>2.8 Identifikator djela</p> <p>2.9 Napomena o identifikatoru djela</p> <p>2.10 Usvojeni naslov djela</p> <p>2.11 Usvojeni oblik naslova djela</p> <p>2.12 Razlikovno obilježje djela</p> <p>2.13 Ključni naslov</p> <p>2.14 Napomena o usvojenom naslovu djela</p> <p>2.15 Varijantni naslov djela</p> <p>2.16 Varijantni oblik naslova djela</p> <p>2.17 Identifikator izraza</p> <p>2.18 Napomena o identifikatoru izraza</p> <p>2.19 Usvojeni naslov izraza</p> <p>2.20 Razlikovno obilježje izraza</p> <p>2.21 Identifikator pojavnog oblika</p> <p>2.22 Napomena o identifikatoru pojavnog oblika</p> <p>2.23 Usvojeni naslov pojavnog oblika</p> <p>2.24 Napomena o usvojenom naslovu pojavnog oblika</p> <p>2.25 Skraćeni naslov</p> <p>2.26 Identifikator primjerka</p> <p>2.27 Napomena o identifikatoru primjerka</p>
<p>3 Sadržaj jedinice građe</p>	<p>3.1 Organizacija i raspored zbirne jedinice građe</p> <p>3.2 Opseg sadržaja</p> <p>3.3 Dodaci uz sadržaj</p> <p>3.4 Bibliografije, kazala i sažeci</p>

	<p>3.5 Jezik</p> <p>3.6 Napomena o jeziku</p> <p>3.7 Pismo</p> <p>3.8 Napomena o pismu</p> <p>3.9 Ilustracije</p> <p>3.10 Napomena o ilustracijama</p> <p>3.11 Format prikaza slike</p> <p>3.12 Zvučni sadržaj</p> <p>3.13 Trajanje</p> <p>3.14 Napomena o trajanju</p> <p>3.15 Glazbeni format</p> <p>3.16 Napomena o glazbenom formatu</p> <p>3.17 Medij izvedbe</p> <p>3.18 Mjerilo</p> <p>3.19 Kartografska projekcija</p> <p>3.20 Geografska dužina i geografska širina</p> <p>3.21 Rektascenzija i deklinacija</p> <p>3.22 Ravnodnevice</p>
4 Tematika jedinice građe	<p>4.1 Opis ili sažetak</p> <p>4.2 Ključne riječi</p> <p>4.3 Usvojena predmetna oznaka</p> <p>4.4 Klasifikacijska oznaka</p> <p>4.5 Oblik ili žanr</p>
5 Materijalni opis jedinice građe	<p>5.1 Opseg</p> <p>5.2 Napomena o opsegu</p> <p>5.3 Materijalni nositelj</p> <p>5.4 Napomena o materijalnom nositelju</p> <p>5.5 Dimenzije</p> <p>5.6 Napomena o dimenzijama</p> <p>5.7 Masa</p> <p>5.8 Materijal</p> <p>5.9 Materijal podloge</p> <p>5.10 Materijal nanosa</p> <p>5.11 Tehnika</p> <p>5.12 Napomena o materijalu i tehnici</p> <p>5.13 Boja</p> <p>5.14 Napomena o boji</p> <p>5.15 Bibliografski format</p> <p>5.16 Stranični postav</p> <p>5.17 Generacija</p> <p>5.18 Polaritet slike</p> <p>5.19 Položaj sličica</p> <p>5.20 Omjer smanjenja mikrooblika</p>

	<p>5.21 Video format</p> <p>5.22 Standard emitiranja</p> <p>5.23 Standard projekcije</p> <p>5.24 Format datoteke</p> <p>5.25 Veličina datoteke</p> <p>5.26 Razlučivost slike</p> <p>5.27 Vrsta kartografskih podataka</p> <p>5.28 Vrsta objekta</p> <p>5.29 Zbir objekata</p> <p>5.30 Način snimanja</p> <p>5.31 Napomena o načinu snimanja</p> <p>5.32 Smjer brazde gramofonske ploče</p> <p>5.33 Veličina brazde gramofonske ploče</p> <p>5.34 Broj tragova vrpce</p> <p>5.35 Konfiguracija traga vrpce</p> <p>5.36 Broj zvučnih kanala</p> <p>5.37 Sustav korekcije zvuka</p> <p>5.38 Sustav smanjenja šuma</p> <p>5.39 Brzina reprodukcije zvuka</p>
6 Dostupnost i uporaba jedinice građe	<p>6.1 Ciljani korisnici sadržaja</p> <p>6.2 Ciljani korisnici pojavnog oblika</p> <p>6.3 Dostupnost</p> <p>6.4 Tehnički uvjeti pristupa</p> <p>6.5 Regionalni kôd</p> <p>6.6 Online pristup</p> <p>6.7 Uvjeti objavljivanja ili umnožavanja</p> <p>6.8 Podatak o reprodukciji</p> <p>6.9 Podatak o izvorniku</p> <p>6.10 Dopunski izvori zbirne jedinice građe</p>
7 Vremenski ciklus jedinice građe	<p>7.1 Povod nastanka</p> <p>7.2 Način nabave, preuzimanja ili predaje</p> <p>7.3 Plan sređivanja</p> <p>7.4 Odabir, izlučivanje i rokovi čuvanja</p> <p>7.5 Dopune</p> <p>7.6 Promjene vlasništva</p> <p>7.7 Plan izdavanja</p> <p>7.8 Konzervacija i restauracija</p> <p>7.9 Nagrade</p> <p>7.10 Izložbe</p> <p>7.11 Napomena o povijesti jedinice građe</p>
8 Identifikacija i opis agenta	<p>8.1 Vrsta agenta</p> <p>8.2 Identifikator osobe</p> <p>8.3 Usvojeno ime osobe</p>

	<p>8.4 Vrsta usvojenog imena osobe 8.5 Usvojeni oblik imena osobe 8.6 Titula osobe 8.7 Razlikovno obilježje osobe 8.8 Napomena o usvojenom imenu osobe 8.9 Varijantno ime osobe 8.10 Vrsta varijantnog imena osobe 8.11 Varijantni oblik imena osobe 8.12 Napomena o varijantnom imenu osobe 8.13 Djelatnost osobe 8.14 Zanimanje osobe 8.15 Jezik osobe 8.16 Biografija osobe 8.17 Napomena o osobi 8.18 Vrsta kolektivnog agenta 8.19 Identifikator kolektivnog agenta 8.20 Usvojeno ime kolektivnog agenta 8.21 Vrsta usvojenog imena kolektivnog agenta 8.22 Usvojeni oblik imena kolektivnog agenta 8.23 Razlikovno obilježje kolektivnog agenta 8.24 Napomena o usvojenom imenu kolektivnog agenta 8.25 Varijantno ime kolektivnog agenta 8.26 Vrsta varijantnog imena kolektivnog agenta 8.27 Varijantni oblik imena kolektivnog agenta 8.28 Napomena o varijantnom imenu kolektivnog agenta 8.29 Djelatnost kolektivnog agenta 8.30 Razdoblje djelovanja kolektivnog agenta 8.31 Jezik kolektivnog agenta 8.32 Povijest kolektivnog agenta 8.33 Napomena o kolektivnom agentu</p>
<p>9 Identifikacija i opis mjesta</p>	<p>9.1 Vrsta mjesta 9.2 Identifikator mjesta 9.3 Usvojeno ime mjesta 9.4 Vrsta usvojenog imena mjesta 9.5 Usvojeni oblik imena mjesta</p>

	9.6 Razlikovno obilježje mjesta 9.7 Napomena o usvojenom imenu mjesta 9.8 Varijantno ime mjesta 9.9 Vrsta varijantnog imena mjesta 9.10 Varijantni oblik imena mjesta 9.11 Napomena o varijantnom imenu mjesta 9.12 Geografski položaj mjesta 9.13 Napomena o mjestu
10 Identifikacija i opis vremenskog raspona	
11 Odnosi između jedinica građe	
12 Odnosi između jedinice građe i agenta	12.1 Odnos djela i agenta 12.2 Odnos djela i stvaratelja 12.3 Napomena o odnosu djela i agenta 12.4 Odnos izraza i agenta 12.5 Napomena o odnosu izraza i agenta 12.6 Odnos pojavnog oblika i agenta 12.7 Napomena o odnosu pojavnog oblika i agenta
13 Odnosi između jedinice građe i mjesta	

Tablica 3: Elementi opisa POPGKAM-a⁶⁶

Uvidom u elemente opisa novog hrvatskog nacionalnog pravilnika za opis građe vidljivo je kako pravilnik na vrlo iscrpan način obuhvaća sve tri baštinske ustanove te nudi kvalitetnu podlogu za opis građe. Pregledom Pravilnika ustanovljeno je kako on još uvijek nije u potpunosti završen, no poglavlja koja fale ne umanjuju mogućnost adekvatnog opisa građe. Osnovna načela Pravilnika su: „opća uporaba i primjerenost korisnicima; ujednačenost; funkcionalna granularnost; semantička interoperabilnost; točnost; ekonomičnost i racionalnost.“⁶⁷ U uvodnim poglavljima opisan je način upotrebe, te je navedeno kako i ovaj pravilnik, kao i brojni međunarodni standardi i norme, propisuje obvezne i izborne elemente opisa. Pravilnik se za potrebe kvalitetnijeg i iscrpnijeg opisa može kombinirati s drugim međunarodnim standardima i normama opisa, te može poslužiti kao podloga za izradu različitih obavijesnih pomagala i informacijskih sustava za pristup građi. Objavom Pravilnika za opis i

⁶⁶ Isto. URL: <http://pravilnik.kam.hr/index.php> (2020-01-13)

⁶⁷ Isto. URL: http://pravilnik.kam.hr/index.php?action=intro_rules&id=25 (2020-01-13)

pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima hrvatska baštinska zajednica (AKM zajednica) dobila je novi okvir za opis građe koji je usklađen s brojnim međunarodnim standardima te adekvatno odgovara na najnovije tehnološke i informacijske promjene i zahtjeve.

6. Istraživanje

6.1. Uvod u istraživanje

Rukopisna građa pripada staroj i rijetkoj vrsti građe te kao takva ima veliku važnost za sve baštinske ustanove, ali i same korisnike. Rukopisna građa obuhvaća rukom pisane tekstove na papiru i drugim mekim podlogama za pisanje kao što je primjerice pergamena. Opis ove vrste građe oduvijek je bio problematičan za sve baštinske ustanove zbog jedinstvenosti svakog rukopisa i nedostataka elemenata za opis u postojećim standardima i normama. „Iako postoje preporuke i smjernice, većinom lokalne, te iako se opis rukopisa u različitim zemljama i ustanovama ne razlikuje u znatnijoj mjeri, jedinstvenost svakog pojedinog rukopisa do te je mjere prkosila standardizaciji da ni u današnje vrijeme, u 21. stoljeću, knjižničarska zajednica ne poznaje čvrsti standard za njegov opis.“⁶⁸ Slična situacija s opisom rukopisne građe je i u arhivima gdje također ne postoji ujednačena praksa opisa ove vrste građe.

Opisana vrsta građe najčešće je smještena u arhivima i knjižnicama, te će se zbog toga za potrebe ovog istraživanja koristiti standardi za opis građe koje te ustanove koriste. Za potrebe opisa rukopisne građe hrvatske knjižnice najčešće su koristile objedinjeno izdanje ISBD-a, a arhivska zajednica ISAD(G) standard. Novoobjavljeni Pravilnik na jednom mjestu donosi niz odredaba za opis koji će se koristiti i u arhivskoj i u knjižničnoj zajednici što bi ubuduće moglo utjecati na standardizaciju i veću ujednačenost pri opisu rukopisne građe.

Cilj istraživanja provedenog u ovom radu jest utvrditi jesu li elementi potrebni za opis rukopisne građe zastupljeni u ISBD-u i ISAD(G)-u. Nakon toga, istražit će se i zastupljenost tih elemenata u Pravilniku. Utvrđeni popis elemenata potrebnih za opis rukopisne građe preuzet će se iz rada Marijane Tomić, koja je elemente utvrdila mapiranjem međunarodnih standarda za opis stare i rijetke građe. Tomić navodi kako su sljedeći elementi potrebni za kvalitetan i potpun opis rukopisne građe: „naslov, autor (identificiran, atribuiran, pripisivan), žanr, sadržaj, uvez – opis (restaurirana, originalna, vrsta uveza), materijal uveza, opis (ukrasa) – uvez, materijal, podloga, nanos, jezik, pismo, posebne značajke pisma / paleografske značajke, dimenzije, kolacija, bibliografski format, broj folija, stranica i stupaca, mjesto proizvodnje, pisarnica/skriptorij, napomena o mjestu, (raspon) godina izrade, napomena o godini, provenijencija, uvjeti pristupa/korištenja, organizacija i plan sređivanja i vremenski raspon.“⁶⁹

⁶⁸ Tomić, Marijana. Katalogizacija starih rukopisa uporabom Pravilnika za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima na primjeru zbirke glagoljskih kodeksa arhiva zadarske nadbiskupije. // 21. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / gošće urednice dr. sc. Mirna Willer i Ivana Prgin. Zagreb : Hrvatsko arhivističko društvo, 2018. Str. 196.

⁶⁹ Usp. Isto. Str. 222-223.

Navedenom popisu možemo još nadodati element dekoracije (npr. ilustracija ili iluminacija) i element koji označava lokaciju opisivane jedinice građe i njezinog izvornika ukoliko se radi o preslici. Na kraju istraživanja opisat će se jedna jedinica građe koja pripada rukopisnim zbirkama kako bi se na primjeru prikazao opis građe s novim Pravilnikom.

6.2. Svrha i cilj istraživanja

Svrha ovog istraživanja je analizirati novi hrvatski nacionalni pravilnik za opis građe, Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima, s ciljem utvrđivanja njegove primjenjivosti za opis rukopisne građe. Prvi cilj istraživanja je utvrditi koji elementi su se do sad koristili za opis rukopisne građe analizom ISBD-a i ISAD(G) standarda. Drugi cilj istraživanja je provjeriti je li postupak mapiranja elemenata i spajanje istih u jedan, objedinjeni Pravilnik omogućilo kvalitetniji i potpuniji opis rukopisne građe.

6.3. Istraživačke hipoteze

1. Suradnja arhivske i knjižnične zajednice nužna je i potrebna za daljnji razvoj struke i zadovoljavanje korisničkih potreba.
2. Potreba za izradom jednog objedinjenog standarda je opravdana s obzirom na sličnost elemenata opisa te mogućnost njihova mapiranja.
3. Knjižnični i arhivski međunarodni standardi za opis građe nisu u potpunosti primjenjivi za opisu rukopisne građe, tj. ne daju mogućnost potpunog opisa građe.
4. Rukopisna građa dobiva potpuniji opis s Pravilnikom za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima.

6.4. Metodologija

Metode komparacije, analize sadržaja i mapiranja elemenata opisa koristit će se za potrebe ovog istraživanja. „Komparativna metoda je postupak uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, pojava, procesa i odnosa, odnosno utvrđivanja njihovih sličnosti u ponašanju i intenzitetu i razlika među njima.“⁷⁰ Mapiranjem elemenata izdvojit će se isti ili slični elementi opisa iz spomenutih standarda, te će se ispitati njihova pojavnost u novom Pravilniku.

Uzorci za istraživanje su: ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis (objedinjeno izdanje), ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva i Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima.

6.5. Istraživanje

UTVRĐENI ELEMENTI OPISA	ISBD	ISAD(G)	POPGAKM
Naslov	1.1 Glavni stvarni naslov 1.2 Usporedni stvarni naslov	1.2 Naslov	1.5 Glavni stvarni naslov 1.6 Usporedni stvarni naslov 2.8 Identifikator djela 2.9 Napomena o identifikatoru djela 2.10 Usvojeni naslov djela
Autor (identificiran, atribuiran, pripisivan)	1.4 Podatak o odgovornosti Prvi podatak Idući podatak	2.1 Naziv stvaratelja	1.11 Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov 8.3 Usvojeno ime osobe 12.2 Odnos djela i stvaratelja
Žanr	7.1.2 Napomena o naravi, namjeni, vrsti, obliku, povodu	<i>nije zastupljeno</i>	4.5 Oblik ili žanr

⁷⁰ Zelenika, Ratko. Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Rijeka : Ekonomski fakultet, 2000. Str. 339.

	ili jeziku jedinice građe		
Sadržaj	7.10.2 Napomene u kojima se navodi sažetak	3.1 Sadržaj	4.1 Opis ili sažetak
Uvez–opis (restaurirana, originalna, vrsta uveza)	<i>nije zastupljeno</i>	<i>nije zastupljeno</i>	<i>nije zastupljeno</i>
Materijal uveza	5.2 Druge materijalne pojedinosti 7.11 Napomene o opisivanom primjerku	<i>nije zastupljeno</i>	5.12 Napomena o materijalu i tehnici
Opis (ukrasa) - uvez	<i>nije zastupljeno</i>	<i>nije zastupljeno</i>	<i>nije zastupljeno</i>
Materijal	5.2.2 Sastav građe	<i>nije zastupljeno</i>	5.8 Materijal 5.12 Napomena o materijalu i tehnici
Podloga	5.2.2 Sastav građe	<i>nije zastupljeno</i>	5.9 Materijal podloge
Nanos	<i>nije zastupljeno</i>	<i>nije zastupljeno</i>	5.10 Materijal nanosa
Jezik	7.1.2.2 Napomene o jeziku	4.3 Jezik/pismo u gradivu	3.5 Jezik 3.6 Napomena o jeziku
Pismo	7.1.2.2 Napomene o jeziku	4.3 Jezik/pismo u gradivu	3.7 Pismo
Posebne značajke pisma / paleografske značajke	<i>nije zastupljeno</i>	4.3 Jezik/pismo u gradivu	3.8 Napomena o pismu
Dekoracije (ilustracije, iluminacije)	5.2.3 Prisutnost ilustracija 5.2.4.1 Tekst s ilustracijama	3.1 Sadržaj	3.9 Ilustracije 3.10 Napomena o ilustracijama
Dimenzije	5.3.1 Podatak o dimenzijama	1.5 Količina i nosač jedinice opisa (količina, opseg, veličina)	5.5 Dimenzije 5.6 Napomena o dimenzijama
Kolacija	5.1 Opseg	1.5 Količina i nosač jedinice opisa	5.1 Opseg 5.2 Napomena o opsegu

		(količina, opseg, veličina)	
Bibliografski format	5.3.2 Bibliografski format i dimenzije (stara omeđena građa)	<i>nije zastupljeno</i>	5.15 Bibliografski format 5.15.2 Način navođenja bibliografskog formata 5.15.3 Promjena bibliografskog formata
Broj folija, stranica, stupaca	5.1.4 Paginacija 7.5.1 Dodatne materijalne pojedinosti	1.5 Količina i nosač jedinice opisa (količina, opseg, veličina)	5.1 Opseg 5.1.3.4 Način navođenja opsega tiskanih i rukopisnih svezaka 5.1.3.4.4 Paginacija stare knjige 5.2 Napomena o opsegu
Mjesto proizvodnje	4.1 Mjesto izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja 4.4 Mjesto tiskanja ili izrade	2.1.1 Upravna povijest / biografski podaci	1.30 Ime mjesta tiskanja ili izrade
Pisarnica/skriptorij	4.5 Tiskar ili izrađivač	2.1.1 Upravna povijest / biografski podaci	1.31 Ime tiskara ili izrađivača
Napomena o mjestu	7.4 Napomena o izdavanju, proizvodnji, raspačavanju itd.	2.1.1 Upravna povijest / biografski podaci	1.33 Napomena o tiskanju ili izradi
Godina izrade (raspon)	4.3 Godina izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja 4.6 Godina tiskanja ili izrade	1.3 Vrijeme nastanka gradiva	1.32 Godina tiskanja ili izrade
Napomena o godini	7.4 Napomena o izdavanju, proizvodnji, raspačavanju itd.	<i>nije zastupljeno</i>	1.33 Napomena o tiskanju ili izradi

Provenijencija	7.2.3 Bibliografska povijest jedinice građe	2.1.2 Povijest arhivskog fonda	7.11 Napomena o povijesti jedinice građe
Uvjeti pristupa / korištenja	8.3 Uvjeti dostupnosti 7.10.3 Napomene o uporabi i korisnicima	4.1 Uvjeti dostupnosti	6.3 Dostupnost 6.4 Tehnički uvjeti pristupa 6.6 Online pristup
Organizacija i plan sređivanja	<i>nije zastupljeno</i>	3.2 Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja 3.4 Plan sređivanja	7.3 Plan sređivanja 7.4 Odabir, izlučivanje i rokovi čuvanja
Vremenski raspon	<i>nije zastupljeno</i>	1.3 Vrijeme nastanka gradiva	10 Identifikacija i opis vremenskog raspona <i>* nedovršeno poglavlje Pravilnika</i>
Lokacija (izvornika i preslika)	<i>nije zastupljeno</i>	5.1 Postojanje i mjesto čuvanja izvornika 5.2 Postojanje i mjesto čuvanja preslika	6.8 Podatak o reprodukciji 6.9 Podatak o izvorniku

Tablica 4: Mapiranje elemenata ISBD-a, ISAD(G)-a i POPGKAM-a⁷¹⁷²⁷³

⁷¹ Usp. ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis. Nav. dj.

⁷² Usp. ISAD (G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva. Nav. dj.

⁷³ Usp. Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima. Nav. dj.

Primjer opisa rukopisne građe Pravilnikom za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima⁷⁴

Naziv zbirke: Zbirka rukopisa i starih knjiga

Podaci o zbirci: Zbirku čini rukopisna građa na različitim jezicima i pismima. U njoj su pohranjeni kodeksi, novovjekovni rukopisi te ostavštine pojedinaca i ustanova iz novijeg vremena. Posudba građe moguća je isključivo u čitaonici Zbirke.

Vlasnik zbirke: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Glavni stvarni naslov	Dvije poslanice Katarini Obirtić
Usvojeni naslov djela	Dvije poslanice Katarini Obirtić
Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov	Marko Pecinić-Marulić
Usvojeno ime osobe	Marko Marulić
Stvaratelj [Agent]	Marko Marulić
Oblik ili žanr	prozne poslanice
Opis ili sažetak	„...zahvala na poslanoj ribi bila je samo povod etičkoj raspravi o ljudskoj grješnosti, pohlepi koje se treba čuvati, i na koju pjesnik upozorava druge i sebe!“ ⁷⁵
Materijal	platneni uvez
Podloga	papir
Nanos	tinta
Jezik	hrvatski
Pismo	kurzivna latinica
Napomena o pismu	pismo je čitljivo
Ilustracije	bez ilustracija
Dimenzije	22x15cm
Opseg	10 listova

⁷⁴ Podaci potrebni za opis preuzeti su iz kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice. URL: http://katalog.nsk.hr/F/KS3UHD3FT4KMI62XGQ16RTT8AEFMABQ4L5DF68F94IC7IYJQ12-57532?func=full-set-set&set_number=041308&set_entry=000004&format=999 (2020-01-13)

⁷⁵ Brezak Stamać, Dubravka. Poslanice Marka Marulića benediktinki Katarini Obirtić. // Kolo 1-2(2013). URL: <http://www.matica.hr/kolo/386/poslanice-marka-marulica-benediktinki-katarini-obirtic-22074/> (2020-01-13)

Napomena o opsegu	Pregledom utvrđeno kako je paginacija naknadno napisana plavom tintom u desnom kutu gornje margine.
Ime mjesta tiskanja ili izrade	[s.l.]
Ime tiskara ili izrađivača	[s.n.]
Godina tiskanja ili izrade	16. st.
Napomena o povijesti jedinice građe <i>*još uvijek nije zastupljeno u Pravilniku</i>	Na listu 1r zapis: poklonio Ivan Kukuljević Sakcinski. U rukopisnom bloku pismo Gospodarskog društva s datumom 18. travnja 1847. i vlastoručnim potpisom Dragutina Rakovca, na poleđini pisma od iste ruke koja je zapisala Kukuljevićevo ime na listu 1r zapis: Poctovanoi Gospoi Chatarini Obirtichia; a od druge ruke zapis: Marko Pecinić-Marulić gospoiji Katarini Obirtiću kaluerici reda svetoga Benedata (Mscrpt. saec. XVI).
Dostupnost (Podatak o izvorniku)	Dostupno u čitaonici uz prethodnu najavu
Online pristup	https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16038

Tablica 5: Primjer opisa rukopisa Pravilnikom za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima

6.6. Rasprava (analiza)

U prvom koraku provedenog istraživanja mapirani su elementi dvaju međunarodnih standarda s hrvatskim nacionalnim pravilnikom za katalogizaciju s ciljem utvrđivanja eventualnih poboljšanja na području opisa rukopisa. Prije same analize važno je još jednom naglasiti kako su međunarodni standardi ISBD(objedinjeno izdanje) i ISAD(G) korišteni pri izradi Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima te su određeni elementi izravno preuzimani što će se vidjeti u daljnjoj analizi. Prvi analizirani element je element Naslov, jedan od glavnih, ako ne i najvažniji identifikatora svakog djela. Komparacijom triju izvora vidljivo je kako arhivski standard pruža samo jednostavnu identifikaciju ovog elementa, dok ISBD, a onda i Pravilnik pružaju dodatne elemente koji daju mogućnost opširnijeg opisa. ISBD uz element Glavni stvarni naslov navodi i element Usporedni stvarni naslov, te se ta dva elementa preuzimaju za Pravilnik. Pravilnik, uz preuzete elemente, dodaje i elemente koji standardiziraju

način navođenja naslova jedinice građe. Naime, u Pravilniku su dodani elementi Identifikator djela, Napomena o identifikatoru djela i Usvojeni naslov djela. Identifikator djela i Napomena omogućuju navođenje prethodno utvrđene brojčane ili slovno brojčane sintakse povezane s naslovom djela. Usvojeni naslov djela posebno je važan element za staru i rijetku građu s obzirom na to da se brojni naslovi starih dijela pojavljuju u različitim varijantnim oblicima, a za prepoznavanje i identifikaciju djela važno je navesti opće prihvaćeni i prepoznatljivi naslov djela.

Idući element u analizi je element koji se odnosi na autora, tj. stvaratelja djela. ISBD ovaj element definira kao Podatak o odgovornosti te pruža mogućnost navođenja više podataka (Prvi podatak, Idući podatak). Sintaksa *Podatak o odgovornosti* preuzeta je za Pravilnik i proširena je kako bi se jasno naznačilo na što se odnosi odgovornost, te je element nazvan Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov. Pitanje usvojenog oblika razriješeno je i u ovom elementu. Imena autora često se pojavljuju u različitim oblicima, bilo da je riječ o razriješenim pseudonimima ili različitim navođenjima imena, te je važno kada je to moguće prikazati jedinstveno oblik imena po kojemu je autor široko prepoznat. ISAD(G) ovaj element imenuje prema arhivističkoj terminologiji stvaratelja djela. Važno je naglasiti kako uz ustaljeni način navođenja autora novi Pravilnik kroz poglavlje 12 Odnosi između jedinice građe i agenta i Dodatak H donosi dodatno rješenje za prikaz odnosa između osoba povezanih sa stvaranjem građe i same jedinice građe, što će biti od velike važnosti i za rukopisnu građu s obzirom na važnost tiskara, ilustratora, itd. Dodatak H donosi dugački popis osoba koji, prema strukturi FRBR-a, mogu biti povezani s opisivanom jedinicom (djelo-izraz-pojavni oblik-primjerak). Element Ime tiskara ili izrađivača također može biti dodatno pojašnjeno korištenjem spomenutog poglavlja i Dodatka H, s obzirom na to da je i tiskar jedan od agenata koji dodatak definira.

Važnost određivanja vrste/tematike građe odavno je prepoznata, posebice u knjižničnoj zajednici, te je označavanje žanra obuhvaćeno i novim Pravilnikom kroz element Oblik ili žanr. ISBD standard ne propisuje posebni element za navođenje žanra, ali daje mogućnost kroz element Napomena o naravi, namjeni, vrsti, obliku, povodu ili jeziku jedinice građe što je vidljivo uvidom u definiciju elementa. Navođenje žanra standardizirano je brojnim nadziranim rječnicima i tezaurusima te se preporučuje njihova upotreba kao dodatak Pravilniku. Navođenje žanra jedinice građe nije zastupljeno u ISAD(G)-u, što je i razumljivo s obzirom na vrstu gradiva koju ova zajednica opisuje. Naime, tematika arhivskog gradiva opisuje se kroz druge elemente opisa koji omogućuju opširniji opis (npr. element Sadržaj).

Sljedeći mapirani element je element Sadržaja. Cilj ovog elementa je pružiti korisnicima kratki uvid u tematiku građe. ISBD standard ne pruža tu mogućnost kao što je to slučaj u ISAD(G)-u koji ima posebni element nazvan Sadržaj. Naime, knjižnični standard pruža mogućnost navođenja najosnovnijih informacija koje bi imale veliku važnost za korisnika, najčešće u jednoj rečenici, kroz element Napomene u kojima se navodi sažetak. Iz navedene analize možemo zaključiti kako se u ovom slučaju za potrebe Pravilnika slijedila arhivska tradicija te je element preuzet i nazvan Opis ili sažetak. Sažetak ima veliku važnost za svakog korisnika te se može očekivati da će uvođenjem ovog elementa i knjižnični opisi u budućnosti pružati iscrpnije informacije o samoj jedinici.

Detaljni opis uveza građe nije zastupljen ni u jednom izvoru istraživanja, no uvidom u buduće smjernice razvoja Pravilnika vidljivo je kako se to može očekivati u budućnosti. Element Opisa uveza ima veliku važnost za staru i rijetku građu, te će njegovo uključivanje u Pravilnik zasigurno obogatiti buduće opise ove vrste građe. Trenutačno Pravilnik posjeduje elemente koji se mogu iskoristiti samo za navođenje vrste uveza, a to su elementi Materijal i Napomena o materijalu i tehnici. ISAD(G) ne posjeduje elemente za opis uveza ili navođenje njegove vrste, a u ISBD-u se vrsta uveza može navesti kroz elemente Sastav građe, Druge materijalne pojedinosti i Napomene o opisivanom primjerku, dok opširniji opis uveza također nije moguć. Iduća analizirana materijalna karakteristika građe je podloga. Element podloga ima veliku važnost za staru i rijetku građu s obzirom na posebne vrste podloge koje su se prije koristile (npr. pergamena). Ovaj element nije zastupljen u ISAD(G)-u, a u ISBD-u je djelomično zastupljen kroz element Sastav građe. Prilikom izrade Pravilnika stručnjaci su prepoznali važnost navođenja informacija o podlozi te je izrađen novi element pod nazivom Materijal podloge. Još jedan novi element koji se javlja u Pravilniku povezan s materijalnim karakteristikama građe je element Materijal nanos. S obzirom na to da ovaj element nije zastupljen u ISAD(G)-u i ISBD-u njegova pojavnost može se povezati s muzejskom zajednicom, kao trećom baštinskom ustanovom kojoj je Pravilnik namijenjen. Materijal nanosa ima veliku važnost za sve muzejske objekte, no element se također može koristiti i za opis druge vrste građe kao što je u ovom slučaju rukopisna građa.

Jezik i pismo su sljedeći elementi koji su analizirani u istraživanju. ISBD ne posjeduje posebne elemente za navedene karakteristike građe, već pruža mogućnost njihova navođenja u napomenama kroz element Napomene o jeziku. ISAD(G), kao i ISBD, spaja oba elementa u jedan element nazvan Jezik/pismo u gradivu. Novi Pravilnik detaljnije razrađuje pismo i jezik jedinice građe te za svaki od njih izrađuje posebne elemente koji su nadopunjene i područjima

napomena kako bi se omogućilo navođenje posebnih karakteristika (npr. paleografske značajke).

Ilustracije su često sastavni dio jedinice građe te kao takve moraju biti definirane posebnim elementom opisa. Analizom je utvrđeno kako ISBD i Pravilnik omogućuju navođenje ilustracija kroz posebne elemente, dok ISAD(G) pruža mogućnost navođenja i opisa ilustracija kroz element Sadržaj. Novi Pravilnik djelomično preuzima način navođenja ilustracija iz ISBD-a te proširuje postojeći element s novim elementom Napomene o ilustracijama koji će pružiti mogućnost navođenja dodatnih informacija(karakteristika).

Idući analizirani element je opis dimenzija jedinice građe. Ovaj element se pojavljuje i u knjižničnom i arhivskom standardu, ali je vidljivo kako ISAD(G) jednim elementom (Količina i nosač jedinice opisa (količina, opseg, veličina)) obuhvaća sve pojedinosti vezane uz opseg jedinice (dimenzije, kolacija, broj stranice, itd.). ISBD razdvaja ove elemente pa tako dimenziju jedinice opisuje kroz samostalni element Podatak o dimenzijama. Takav oblik opisa dimenzija preuzet je i za Pravilnik, u kojemu se dimenzije opisuju kroz element Dimenzije i nadopunjuju elementom Napomena o dimenzijama. Mjerenje i navođenje dimenzija stare knjige razlikuje se od onoga kod suvremene građe, a taj podatak definiran je kao bibliografski format građe. Elementom bibliografski format prikazuju se tiskarski slogovi, oznaka je brojčana te je standardizirana (npr. 2°, 4°, 8°). Uz podatak o bibliografskom formatu građe navode se i visina te širina koje se moraju prikazati precizno. Brojni postupci vezani uz rukopise (npr. novi uvez, obrezivanje) dovode do promjene formata koji onda mora biti prikazan i naznačen u opisu građe. Analizom je utvrđeno kako ISBD posjeduje element Bibliografski format i dimenzije (stara omeđena građa), što je i očekivano s obzirom na to da objedinjeno izdanje obuhvaća i ISBD(A), prethodno specijalizirano izdanje namijenjeno opisu upravo ove vrste građe. Spomenuti element preuzet je za Pravilnik, te je dopunjen dodatnim elementima, Način navođenja bibliografskog formata i Promjena bibliografskog formata, koji će omogućiti potpuniji i iscrpniji opis bibliografskog formata.

Kolacija, element koji prikazuje raspored i oblik svežnjeva, ima veliku važnost za rukopisnu građu s obzirom na jedinstvenost svakog primjerka te je kao takav djelomično uvršten i u novi Pravilnik. Naime, u Pravilniku, kao ni u ISBD-u, ne postoji posebni element za navođenje kolacije, no pružena je mogućnost korištenja elementa Opseg i Napomena o opsegu za navođenje ove vrste informacija u oba izvora. Uz kolaciju i dimenzije, opseg jedinice građe obuhvaća i podatke o broju stranica, načinu navođenja paginacije i slično. Navođenje paginacije u ISBD-u propisano je elementom Paginacija, dok je njezin dodatni opis omogućen kroz područje napomena, tj. elementom Dodatne materijalne pojedinosti. Pravilnik donosi novo,

prošireno rješenje za opis paginacije što se posebice odražava na opis stare i rijetke građe. Naime, uz Opseg i Napomena o opsegu, stvorena su dva nova elementa koji omogućuju iscrpniji opis jedinstvenosti paginacije kod stare građe, a to su elementi Način navođenja opsega tiskanih i rukopisnih svezaka i Paginacija stare knjige. Paginacija stare knjige jedinstvena je za svaki primjerak te je važno da se sve te karakteristike navedu u opisu jedinice građe, a izradom ovih novih elemenata upravo to je i omogućeno.

Sljedeći elementi u analizi su mjesto i vrijeme izrade jedinice građe. Oba elementa zastupljena su u sva tri izvora istraživanja, a u ISBD-u i Pravilniku identificirani su identični elementi te se na osnovu toga može zaključiti kako je, kao i u brojnim drugim slučajevima, došlo do prijenosa elementa u novi Pravilnik bez promijene njegova naziva. Takav postupak slijedi nakon provedenog mapiranja u kojemu je utvrđeno da definicija elementa u potpunosti odgovara vrsti informacija koju element treba obuhvatiti, te da je postojeći naziv elementa dovoljno jasan i precizan. ISAD(G) podatke o mjestu proizvodnje navodi kroz element Upravna povijest / biografski podaci. Dodatni opis pojedinosti vezanih uz mjesto izrade jedinice građe u ISBD-u i Pravilniku omogućen je kroz posebne elemente u polju napomena. Takav prošireni način navođenja mjesta izrade posebice je važan za staru i rijetku građu jer omogućuje prikaz usvojenog i standardiziranog naziva mjesta, ali i varijantnih oblika koji se pojavljuju na jedinicama građe. Opis odnosa mjesta nastanka i jedinice građe predviđen je Pravilnikom, no poglavlje 13 Odnosi između jedinice građe i mjesta u trenutku pisanja rada nije dovršeno te dodatna analiza tih elemenata nije moguća. Podatak o vremenu nastanka građe također je jako važan za staru i rijetku građu jer omogućuje lakše stvaranje slike o društvenom, političkom i kulturnom kontekstu u kojemu jedinica građe nastaje. Sva tri izvora istraživanja donose posebne elemente za navođenje vremena izrade jedinice građe, a uvidom u Pravilnik vidljivo je kako će buduće verzije proširiti opis ovog elementa. Naime, nedovršeno poglavlje 10 novog Pravilnika nosi naziv Identifikacija i opis vremenskog raspona te na osnovu toga možemo zaključiti kako će u budućnosti opis ovog elementa biti proširen.

Povijest jedinice građe element je koji ima veliku važnost za staru i rijetku građu s obzirom na to da je ova vrsta građe često mijenjala vlasnike ili zbirke u kojima se nalazila, a takvi podaci se uvijek moraju prikazati u kataložnom opisu građe. Analizom je utvrđeno kako ISBD ne prepoznaje ovaj element, te omogućuje samo osnovne informacije o bibliografskim promjenama kroz element Bibliografska povijest jedinice građe. Za razliku od knjižnične zajednice, arhivska zajednica pridaje veliku važnost povijesti građe i procesima njezina nastanka jer takve informacije kasnije postaju osnovna za sređivanje arhivskog građiva, a onda i samih fondova. Povijest jedinice građe u ISAD(G)-u se navodi korištenjem elementa Povijest

arhivskog fonda. Pravilnik djelomično preuzima element iz ISAD(G)-a kroz element Napomena o povijesti jedinice građe, dok je mogućnost njegova proširenja osigurana u poglavlju Odnosi između jedinice građe i agenta korištenjem Dodatka H. Kao što je spomenuto, promjena vlasnika važna je povijesna informacija, a navedeno poglavlje opisa i Dodatak H omogućuju jasno definiranje odnosa između osoba povezanih s jedinicom građe i same jedinice. Važno je napomenuti kako element Napomena o povijesti jedinice građe postoji u novom Pravilniku, no njegova definicija, a onda i pravila navođenja trenutno nisu obrađena i navedena.

Rukopisna građa pripada staroj i rijetkoj građi te je pristup izvornicima često ograničen i uvjetovan određenim pravilima ustanove kao što je vidljivo i na primjeru opisane građe (jedinica dostupna samo u čitaonici). Podaci o pristupu i dostupnosti građe važni su za sve korisnike te kao takvi moraju biti jasno naznačeni prilikom opisa jedinice građe. Sva tri izvora sadržavaju elemente koji opisuju dostupnost građe i eventualne uvjete koji moraju biti ispunjeni prije samog pristupa. Stara i rijetka građa često posjeduje brojne replike izvornika tj. reprodukcije, a informacije o istima također moraju biti pružene korisnicima kroz opis građe. ISBD ne posjeduje elemente koji pružaju informacije o izvornicima i reprodukcijama, dok ISAD(G) posjeduje oba elementa koji su, kako je vidljivo iz analize, preuzeti i za Pravilnik (elementi Podatak o reprodukciji i Podatak o izvorniku). Danas je, u okruženju naprednih informacijskih tehnologija i mrežnih mjesta, dostupnost reprodukcija velika te je važno da takve informacije također budu obuhvaćene opisima građe. Za takav opis Pravilnik donosi elemente Online pristup i Tehnički uvjeti pristupa. Na primjeru opisa rukopisne građe vidljivo je kako se postojanje reprodukcije (unutar digitalne zbirke) navodi u samom opisu, što onda krajnjem korisniku kroz URL adresu daje mogućnost izravnog pristupa samoj jedinici građe.

Posljednji analizirani element je organizacija i plan sređivanja. Ovaj element najčešće se koristi pri opisu zbirki te kao takav nije zastupljen u primjeru opisa rukopisne građe u ovom radu, no svakako ima veliku važnost za staru i rijetku građu s obzirom na postojanje velikog broja zbirki rukopisne građe. Spomenuti element nije zastupljen u ISBD-u što je i očekivano s obzirom na to da u knjižničnim katalozima rijetko nalazimo opis zbirki i procesa njihova nastanka i sređivanja. Za razliku od ISBD-a, ISAD(G) s obzirom na važnost opisa procesa nastanka zbirki i sređivanja gradiva definira posebne elemente, Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja i Plan sređivanja. Navedeni elementi, kao što je i spomenuto, imaju veliku važnost ne samo za rukopisnu građu, već i za arhivsku te kao takvi ulaze i u novi Pravilnik pod istim nazivom. U trenutku pisanja ovog rada elementi su navedeni u Pravilniku, no njihove definicije i dodatni opisi nisu dostupni.

6.7. Zaključak istraživanja

Provedenim istraživanjem uspoređeni su elementi opisa arhivskog međunarodnog standarda ISAD(G)-a, knjižničnog ISBD-a i novog hrvatskog nacionalnog Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima. Glavni fokus istraživanja bila je rukopisna građa, te su na osnovu prethodno utvrđenog popisa predstavljeni potrebni elementi opisa za navedenu građu. Utvrđeni elementi opisa postavljeni su kao polazna točka istraživanja u kojemu se analiziralo navedene izvore kako bi se utvrdila eventualna pojavnost spomenutih elemenata. Analizom tih elemenata pokušalo se utvrditi na koji način su stvarani elementi za novi Pravilnik, je li bio slučaj o mapiranju već postojećih elemenata ili su se stvarali potpuno novi elementi. Uz analizu načina nastanka elemenata u novom Pravilniku, prikazala se i primjenjivost istih na opis rukopisne građe.

Uvidom u analizu vidljivo je kako veliki broj elemenata u novom Pravilniku nastaje preuzimanjem knjižničnih i arhivskih elemenata opisa (npr. element Opseg), dok postoji i određeni broj elemenata koji se prvi put pojavljuju (npr. element Materijal nanosa), a važni su za opis rukopisne građe. Pojavnost nekih od tih elemenata može se povezati i s muzejima kao trećom zajednicom koja je sudjelovala u stvaranju Pravilnika, što je još jedan od dokaza da će projekt zajedničkog pravilnika zasigurno obogatiti buduće opise građe.

Usporednom analizom i mapiranjem elemenata utvrđeno je kako određeni elementi novog Pravilnika imaju svoje uporište u knjižničnom standardu (npr. element Sastav građe), dok drugi nastaju na osnovu arhivskog standarda (npr. element Plan sređivanja). Takva situacija jasno potvrđuje postavljene hipoteze koje navode da je knjižnična i arhivska suradnja nužna kako za razvoj struke, tako i za opise pojedinih vrsta građe. Iz toga slijedi i potvrda iduće hipoteze o tome da će mapiranje elemenata i njihovo spajanje donijeti nove, proširenije elemente koji će obogatiti dosadašnji način opisa građe. Naime, iz tablice istraživanja vidljivo je kako i ISBD-u i ISAD(G)-u nedostaju brojni elementi koji bi opis rukopisne građe činili potpunim, no njihovim spajanjem u jedan objedinjeni pravilnik korpus elemenata koji se može koristiti za opis postaje veći i širi, te se samim time i opis građe nadopunjuje novim informacijama. Prije pojave Pravilnika rukopisna građa se najčešće opisivala korištenjem ISBD-a te su u opisu često falili elementi koji su povezani s arhivskim značajkama te vrste građe (npr. sređivanje zbirki unutar kojih se jedinica građe nalazi, povijest samog primjerka i slično). Izradom novog pravilnika taj nedostatak je riješen te je sada opis rukopisne građe, kao što je vidljivo prema primjeru iz istraživanja, znatno opširniji i donosi veći korpus informacija što potvrđuje posljednju istraživačku hipotezu. Elementi koji nedostaju u Pravilniku, a učinili

bi opis potpunim, svojim nazivima su već uvršteni u njega i trenutno su u procesu finalne izrade tako da ne utječu na iznesene hipoteze.

Zaključno, provedenim istraživanjem potvrđene su sve četiri istraživačke hipoteze. ISBD i ISAD(G) samostalno nisu dovoljni za opis rukopisne građe, no oba standarda posjeduju dosta sličnih elemenata koji postupkom mapiranja mogu biti izdvojeni, a onda i spojeni u jedan zajednički pravilnik (što je prethodno dokazano i izradom zajedničkog nacionalnog pravilnika) te na taj način pružiti novu podlogu za opis sve vrste građe, pa tako i rukopisne. Opisom primjerka rukopisne građe potvrđeno je kako je novi hrvatski nacionalni Pravilnik obuhvatio sve ključne elemente ISBD-a i ISAD(G)-a te na taj način omogućio izradu iscrpnog i sveobuhvatnog opisa.

7. Zaključak

Pisana tradicija oduvijek je bila jedno od glavnih kulturnih obilježja svih naroda i država. Upravo taj značaj pisane tradicije doveo je do stalne težnje za njezinim očuvanjem, ali i osiguravanjem dugotrajnog pristupa. Uz fizički pristup, važno je osigurati i bibliografski opis koji će korisnicima pružiti osnovne informacije o svakoj jedinici građe kako bi se olakšala njezina identifikacija, a onda i korištenje.

Knjižnična zajednica je prva baštinska ustanova koja razvija pravila i standarde za opis građe, a onda po uzoru na nju to rade i arhivska i muzejska zajednica. Djelovanje arhivske i knjižnične zajednice od samih početaka bilo je usko povezano što zbog tadašnjih povijesnih okolnosti, što zbog sličnosti u građi koju ustanove posjeduju. Upravo ta sličnost građe i danas je prisutna u radu ovih ustanova, neovisno o razdvajanju djelovanja kroz povijest. Naime, ubrzani razvoj knjižnične zajednice koji je bio potaknut izumom tiskarskog stroja i pojavom velikog broja tiskane građe odvojio je knjižnice od arhiva te su one dugi niz godina djelovale potpuno odvojeno. Opis građe također je bio jedinstven za svako od ustanova pa tako dolazi do razvoja knjižničnih i arhivskih standarda koji se usko specijaliziraju samo za onu vrstu građe koju njihova ustanova posjeduje. Problem s tim standardima očitovao se u činjenici da postoji i tzv. „granična vrsta građe“, tj. građa koja po svom obliku i vrsti može pripadati objema ustanovama. Unatoč tome, obje zajednice su dugi niz godina koristile specijalizirane standarde bez konkretne ideje povezivanja i međusobne suradnje na području opisa građe. Želja za suradnjom oduvijek je postojala, no do njezine konkretne realizacije dolazi tek pojavom i razvojem naprednih informacijskih i računalnih tehnologija.

Uz pojavu novih korisničkih zahtjeva u vidu dobivanja svih informacija na jednom mjestu, javlja se i težnja baštinskih ustanova za spajanjem podataka u online okruženju. Takvo spajanje moguće je jedino ako sve zajednice koriste ujednačene setove metapodataka tj. standarda za opis građe.

Hrvatska knjižnična zajednica kontinuirano je pratila sva navedena događanja i promijene, te je na osnovu toga (ali i brojnih drugih faktora) donesena odluka o izradi novog nacionalnog pravilnika koji će zamijeniti do tad korišteni Veronin Pravilnik, ali će dodatno obuhvatiti i arhivsku i muzejsku zajednicu. Nakon pet godina aktivnog djelovanja svih triju baštinskih ustanova izrađen je Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima. Važnost povezivanja arhivske i knjižnične zajednice detaljnije je opisana u ovom radu, te su prikazani razlozi i nove mogućnosti koje donosi zajedničko djelovanje. Istraživanjem je utvrđeno kako knjižnični i arhivski standardi za opis građe imaju dosta sličnih ili istih elemenata za opis, a oni elementi koji su jedinstveni za pojedini standard prelaskom u

objedinjeni set elemenata omogućuju opis specifičnih karakteristika građe te samim tim čine opis potpunijim i iscrpnijim. „Granična vrsta građe“ tj. građa koju pronalazimo i u knjižnicama i arhivima samo je jedan od povoda za suradnju spomenutih ustanova, a analizom novog Pravilnika utvrđeno je kako on donosi rješenje za problem opisa te vrste građe, u ovom slučaju rukopisne građe, te tako osigurava platformu za buduće zajedničko djelovanje.

Za kraj možemo zaključiti kako je suradnja svih triju baštinskih ustanova nužna, posebice u današnjem vremenu kada se informacijsko-komunikacijska tehnologija neprestano razvija i pruža nove načine i oblike suradnje. Izrada i objava zajedničkog, objedinjenog Pravilnika postavila je temelje za buduću suradnju i interoperabilnost svih baštinskih ustanova s ciljem unaprjeđenja usluga i zadovoljavanja korisničkih zahtjeva.

Literatura

About IFLA, 2019. URL: <https://www.ifla.org/about> (2019-11-02)

Barbarić, Ana. Radovčić, Marija. ISBD – od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2013). Str. 203-226. URL: <https://hrcak.srce.hr/142388> (2019-11-05)

Barbarić, Ana. Willer, Mirna. Kakav nacionalni Kataložni pravilnik trebamo? : preliminarno istraživanje. // 13. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 110-134.

Brezak Stamać, Dubravka. Poslanice Marka Marulića benediktinki Katarini Obirtić. // Kolo 1-2(2013). URL: <http://www.matica.hr/kolo/386/poslanice-marka-marulica-benediktinki-katarini-obirtic-22074/> (2020-01-13)

Byrum, John D., Jr. IFLA's ISBD Programme: Purpose, Process, and Prospects: origins, purpose, and coverage of the ISBDs. URL: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/IMEICC/IMEICC1/papers_byrum.pdf (2019-11-03)

Hadži Boškova, Ljiljana Gjuzelova. Nastanak Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga : sjećanja na zajednički rad s dr. Evom Verona // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb, 17. - 18. studenoga 2005. : zbornik radova = International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17 - 18, 2005 : proceedings / uredile, edited by Mirna Willer & Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 15-18.

Horvat, Aleksandra. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka: Naklada Benja, 1995.

Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999-2009. URL: <http://www.enciklopedija.hr/> (2019-10-15)

ICA : International Council on Archives. URL: <https://www.ica.org/en/international-council-archives-0/ica-70-years-of-international-influence-timeline> (2019-11-25)

ISAAR (CPF) : međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji / priredilo Povjerenstvo za norme opisa, prihvaćeno u Canberra, Australija, 27.-30. listopada 2003. 2. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006. URL: <http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAAR%28CPF%29%20Izd%20Hrv%201.pdf> (2019-11-29)

ISAD (G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva / Odobrilo Povjerenstvo za norme opisa arhivskoga gradiva Stockholm, 19-22. rujna 1999. 2. izd. Zagreb : Hrvatski državni

arhiv, 2001. URL: http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAD_%28G%29_2_Izd_Hrv.pdf (2019-12-05)

ISAD(G) : general international standard archival description : final ICA approved version / adopted by the Ad Hoc Commission on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 21-23 January 1993. Ottawa : International Council on Archives, 1994. URL: <http://web.mclink.it/MD1431/sito/isaargrp/isad%28g%29e.html#introduction> (2019-11-25)

ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

ISDF : međunarodna norma za opis funkcija / priredilo Povjerenstvo za odabir najboljih praksa i normi Dresden, Njemačka, 2-4. svibnja 2007. 1. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2009. URL: <http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISDF.pdf> (2019-12-01)

ISDIAH : međunarodna norma za opis ustanova s arhivskim gradivom / priredilo Povjerenstvo za odabir najboljih praksa i normi London, Ujedinjeno Kraljevstvo, 10-11. ožujka 2008. 1. izd. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2009. URL: <http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISDIAH.pdf> (2019-12-01)

Ivanović, Jozo. Priručnik iz arhivistike: 1. dio. Hrvatski državni arhiv: Zagreb, 2010.

Katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice. URL: http://katalog.nsk.hr/F/1UM6YHDRMCTVV18JE76N6VDIUUV4RRHSARP1URPE15CK2FVXP8C-00737?func=full-set-set&set_number=039303&set_entry=000004&format=999 (2020-01-13)

McGarry, Dorothy. Razvoj ujednačenoga međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb, 17. - 18. studenoga 2005. : zbornik radova = International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17 - 18, 2005 : proceedings / uredile, edited by Mirna Willer & Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2007. Str. 67-74.

Nacionalni pravilnik za katalogizaciju. URL: <http://npk.nsk.hr/> (2019-10-02)

Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima. URL: <http://pravilnik.kam.hr/> (2020-01-13)

Svenonius, Elaine. Intelktualne osnove organizacije informacija. Lokve: Benja, 2005.

Tadić, Katica. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/pog1.htm> (2019-10-25)

Tomić, Marijana. Katalogizacija starih rukopisa uporabom Pravilnika za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima na primjeru zbirke glagoljskih kodeksa arhiva zadarske

nadbiskupije. // 21. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / gošće urednice dr. sc. Mirna Willer i Ivana Prgin. Zagreb : Hrvatsko arhivističko društvo, 2018. Str. 189-231.

Verona, Eva. Međunarodna načela katalogizacije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 7, 3-4(1961). Str. 155-179.

Vukadin, Ana. Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima : načela i struktura. // 20. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Vlasta Krklec. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2017. Str. 110-129.

Vukadin, Ana. Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima: usklađivanje nazivlja. // 21. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / gošće urednice dr. sc. Mirna Willer i Ivana Prgin. Zagreb : Hrvatsko arhivističko društvo, 2018. Str. 169-187.

Vukadin, Ana. Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima. // @rhivi 1, 2(2017). Str. 13. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=311332 (2019-12-28)

Willer, Mirna. ISBD : od objedinjenog standarda prema standardu za objavljivanje bibliografskih podataka kao povezanih podataka // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 1/2(2016). Str 1-23. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=263052 (2019-11-10)

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. // Narodne novine 61(2018). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html (2019-11-18)

Zelenika, Ratko. Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Rijeka : Ekonomski fakultet, 2000.

Mapping library and archival standards using examples of manuscript descriptions: questioning the usability of the Regulations for description and access to material in libraries, archives and museums on manuscript descriptions

ABSTRACT

The Regulations for description and access to material in libraries, archives and museums is the new national rulebook for the description of material in the Republic of Croatia, and the first rulebook covering all three heritage institutions. The purpose of this paper is to determine, on the basis of an analysis of the ISBD and ISAD(G) standards, and then the new Regulations, any improvements in the area of the description of the manuscript. Manuscript material, by its type and form, can be placed in archives and libraries, and for this reason the research in the first step included an analysis of the mentioned international standards and identification of deficiencies in the field of description of the manuscript. In the next step, it was analyzed what elements of the existing standards were included in the Regulations and whether there were new elements in the Regulations that would improve and complete the future description of this type of material. The mapping, analysis and comparison carried out determined that the Regulations for description and access to material in libraries, archives and museums retrieves a certain set of elements from ISBD and ISAD(G), but also brings a set of new elements that allows for the upgrading of existing ones and their extension for future descriptions of the manuscript. The applicability of The Regulations was shown on the example of the selected manuscript unit, and it was concluded that the deficiencies had been eliminated so far and the description became complete. This paper contributes to a better understanding and application of the new national rulebook in the future activities of the library and archival community in the Republic of Croatia.

Key words: archives; libraries; Regulations for description and access to material in libraries, archives and museums; description of manuscripts; manuscript material

Prilozi

Prilog 1: Definicije elemenata opisa ISBD-a korištenih u istraživanju⁷⁶

ELEMENT OPISA	DEFINICIJA
1.1 Glavni stvarni naslov	Najvažniji naziv jedinice građe, tj. stvarni naslov jedinice građe u obliku u kojem se javlja u izvoru podataka s prednošću.
1.2 Usporedni stvarni naslov	Usporedni stvarni naslov je stvarni naslov na jeziku ili pismu različitom od jezika ili pisma glavnog stvarnog naslova koji je u izvoru podataka s prednošću prikazan kao ravnopravan glavnom stvarnom naslovu.
1.4 Podatak o odgovornosti	Podatak o odgovornosti sastoji se od jednog ili više imena, izreka ili skupova znakova koji se odnose na identifikaciju i/ili funkciju svake osobe ili korporativnog tijela odgovornih za doprinos u stvaranju ili realizaciji intelektualnog ili umjetničkog sadržaja djela sadržanog u opisivanoj jedinici.
7.1.2 Napomena o naravi, namjeni, vrsti, obliku, povodu ili jeziku jedinice građe	Kad se narav, povod, namjena ili književna vrsta, umjetnički ili glazbeni oblik ne mogu odrediti iz ostalih elemenata opisa, može se navesti napomena.
7.10.2 Napomene u kojima se navodi sažetak	U sažetku se navode činjenice, bez vrednovanja sadržaja. Sadržaj i izraz napomene ne može se oblikovati prema podacima koji se nalaze na jedinici građe, na njezinoj spremnici ili popratnoj tekstnoj

⁷⁶ Redosljed navođenja elemenata i definicija slijedi redosljed navođenja u Tablici 4 kako bi se osigurao lakši pregled. Sve definicije preuzete su iz prethodno citiranih izvora.

	građi. Mogu se uvrstiti i podaci o uporabi posebnih tehnika ili postupaka.
5.2 Druge materijalne pojedinosti	Drugi je element skupine materijalnog opisa podatak o drugim materijalnim pojedinostima jedinice građe poput načina proizvodnje, boje, materijala od kojeg je jedinica izrađena itd.
5.2.2 Sastav građe	Riječ ili izreka koja se odnosi na vrstu materijala od kojeg se jedinica građe sastoji.
7.1.2.2 Napomene o jeziku	Napomena o jeziku potrebna je samo ako je jezični sadržaj značajan i ako se jezik sadržaja ne može odrediti iz ostalih elemenata opisa.
5.2.3 Prisutnost ilustracija	Kad je jedinica građe ilustrirana, iza podataka o posebnoj oznaci građe može se navesti kratica ilustr. (ili istoznačnica na drugom jeziku). Nebitne ilustracije mogu se zanemariti.
5.2.4.1 Tekst s ilustracijama	Kad su neke ili sve ilustracije u bojama, to se može zabilježiti. Ako su samo neke ilustracije u bojama, taj se podatak može navesti u okrugloj zagradi.
5.3.1 Podatak o dimenzijama	Podatak o dimenzijama može sadržavati samo jednu dimenziju ili (kao kod filmova ili presavijenih karata) može biti složeniji. Kad se dimenzije jedinice građe navode, bilježe se u centimetrima i zaokružuju do sljedećeg punog centimetra. Kod tiskane tekstne građe navodi se visina jedinice građe mjerena uz hrbat.
5.1 Opseg	Broj jedinica i/ili podjedinica koje čine jedinicu građe.

5.3.2 Bibliografski format i dimenzije (stara omeđena građa)	Brojčana oznaka tiskarskih slogova u svakoj tiskarskoj formi. Folio (2°, 2:o itd.) tvore dva tiskarska sloga u svakoj tiskarskoj formi, četvrtinu (4°, 4:o itd.) tvore četiri, osminu (8°, 8:o itd.) tvori osam i tako dalje.
5.1.4 Paginacija	Uzastopna numeracija stranica tiskanog teksta; za potrebe ISBD-a izraz uključuje i numeraciju listova, stupaca itd.
4.1 Mjesto izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja	Mjesto izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja naziv je mjesta koje je u propisanom izvoru podataka vezano uz ime (naziv) nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja. Kada nakladnik, proizvođač ili raspačavatelj nije imenovan, to je mjesto objavljivanja i raspačavanja jedinica građe.
4.4 Mjesto tiskanja ili izrade	Mjesto tiskanja ili izrade navodi se kad se javlja na jedinici građe, a nisu poznati ni mjesto izdavanja, proizvodnje ili raspačavanja, ni ime (naziv) nakladnika, proizvođača ili raspačavatelja.
4.5 Tiskar ili izrađivač	Osoba ili tvrtka koja tiska tiskanu građu, za razliku od nakladnika koji izdaje građu i knjižara koji je prodaje; kod prvih tiskanih knjiga ista je osoba ili tvrtka često bila u funkciji i tiskara i nakladnika.
4.3 Godina izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja	Navode se godina ili godine izdavanja, proizvodnje i/ili raspačavanja.
4.6 Godina tiskanja ili izrade	Godina tiskanja ili izrade može se navesti ili kao element iza imena (naziva) tiskara ili izrađivača ili samostalno. Ako se navodi samostalno, godini se dodaje riječ ili kratka izreka kao objašnjenje.

<p>7.4 Napomena o izdavanju, proizvodnji, raspačavanju itd.</p>	<p>Napomene o skupini izdavanja, proizvodnje, raspačavanja itd. mogu sadržavati pojedinosti o drugim nakladnicima, proizvođačima, raspačavateljima itd. jedinice građe; napomene o različitim podacima o izdavanju, proizvodnji, raspačavanju itd.; o nepravilnostima; i o dodatnim godinama.</p>
<p>7.2.3 Bibliografska povijest jedinice građe</p>	<p>Napomene koje se odnose na opisivano izdanje ili na bibliografsku povijest dijela mogu se navesti.</p>
<p>8.3 Uvjeti dostupnosti</p>	<p>Uvjeti pod kojima se jedinica građe može nabaviti, npr. cijena po kojoj se jedinica građe podaje ili podatak da je jedinica građe dostupna za posudbu ili da je besplatna.</p>
<p>7.10.3 Napomene o uporabi i korisnicima</p>	<p>Napomene o uporabi i korisnicima u pravilu se prenose iz podataka sa ili iz jedinice građe i bez vrednovanja donose podatke o mogućoj ili preporučenoj uporabi građe i/ili o korisnicima kojima je građa namijenjena. Te napomene mogu sadržavati i podatke o ograničenjima uporabe jedinice građe.</p>

Prilog 2: Definicije elemenata opisa ISAD(G)-a korištenih u istraživanju

ELEMENT OPISA	DEFINICIJA
1.2 Naslov	Imenovati jedinicu opisa. Navesti izvorni naslov ili sažeti nadomjesni naslov sukladno pravilima višerazinskog opisa i nacionalnim propisima.
2.1 Naziv stvaratelja	Utvrđiti stvaratelja (ili stvaratelje) jedinice opisa. Navesti naziv organizacije(a) ili pojedinca (pojedinaca) koji su odgovorni za nastanak, prikupljanje i čuvanje gradiva u jedinici opisa. Naziv treba donijeti u normiranom obliku, kao što je propisano međunarodnim ili nacionalnim propisima sukladno načelima ISAAR(CPF)-a.
3.1 Sadržaj	Omogućiti korisnicima da ocijene potencijalno značenje jedinice opisa. Sažeto opisati okvir nastanka (vremenski i zemljopisni) i sadržaj (na primjer, vrsta zapisa, opći predmetni sadržaj, upravni postupci) jedinice opisa, sukladno razini opisa.
4.3 Jezik/pismo u gradivu	Utvrđiti jezik(e), pismo(a) i sistem simbola (šifri) korišten u jedinici opisa. Naznačiti jezik(e) i/ili pismo(a) gradiva sadržanoga u jedinici opisa. Navesti svaku posebnu abecedu, pismo, sustav korištenih simbola (šifri) ili kratica.
1.5 Količina i nosač jedinice opisa (količina, opseg, veličina)	Utvrđiti i opisati: a) fizički ili logički opseg; b) nosač jedinice opisa. Navesti količinu jedinice opisa, odnosno fizičkih ili logičkih jedinica arapskim

	brojevima i mjernim jedinicama. Navesti poseban nosač(e) jedinice opisa.
2.1.1 Upravna povijest / biografski podaci	<p>Prikazati upravnu povijest ili biografske podatke o stvaratelju (ili stvarateljima) jedinice opisa, kako bi se arhivsko gradivo smjestilo u kontekst nastanka i tako bolje razumjelo.</p> <p>Sažeto prikazati sve bitne podatke o postanku, razvoju i djelovanju ustanove (odnosno ustanova) ili o životu i radu pojedinca (odnosno pojedinaca) odgovornih za nastanak jedinice opisa. Ukoliko su dostupne dodatne obavijesti u nekom objavljenom izvoru, potrebno je navesti izvor.</p>
1.3 Vrijeme nastanka gradiva	Utvrđiti i navesti nadnevak(e) nastanka gradiva u jedinici opisa.
2.1.2 Povijest arhivskog fonda	<p>Pružiti podatke o povijesti jedinice opisa značajne za vjerodostojnost, cjelovitost i tumačenje zapisa.</p> <p>Nabrojiti redom promjene vlasništva, odgovornosti i/ili čuvanja jedinice opisa i naznačiti zahvate u gradivo, kao što su povijest sređivanja, izrada suvremenih obavijesnih pomagala, ponovno korištenje gradiva u druge svrhe ili migracije softvera, koje su pridonijele njenoj sadašnjoj strukturi i sređenosti. Naznačiti nadnevke tih zahvata, ukoliko se mogu ustanoviti. Ako je povijest arhivskoga fonda nepoznata, navesti tu obavijest.</p>

4.1 Uvjeti dostupnosti	Pružiti obavijesti o pravnom statusu ili drugim propisima koji ograničavaju ili utječu na dostupnost jedinice opisa.
3.2 Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja	Zabilježiti sve izvedene ili planirane postupke vrednovanja, odabiranja i izlučivanja gradiva sadržanog u jedinici opisa, osobito ako mogu imati utjecaja na tumačenje gradiva.
3.4 Plan sređivanja	Naznačiti unutarnju strukturu, poredak i/ili razredbeni sustav jedinice opisa. Navesti koje je metode arhivist koristio pri sređivanju. Za elektroničke zapise navesti ili uputiti na obavijesti o arhitekturi sustava.
5.1 Postojanje i mjesto čuvanja izvornika	Ako je jedinica opisa dostupna u izvorniku (u samoj ustanovi ili negdje drugdje), navesti mjesto čuvanja i naznačiti identifikacijsku oznaku. Ukoliko izvornici više ne postoje ili je mjesto njihova čuvanja nepoznato, to je potrebno naznačiti.
5.2 Postojanje i mjesto čuvanja preslika	Označiti postojanje preslika jedinice opisa, mjesto čuvanja i njihovu dostupnost.

Prilog 3: Definicije elemenata opisa POPGKAM-a korištenih u istraživanju

ELEMENT OPISA	DEFINICIJA
1.5 Glavni stvarni naslov	Glavni stvarni naslov je riječ, izraz ili skup znakova na jedinici građe koji primarno imenuje jedinicu građe.
1.6 Usporedni stvarni naslov	Usporedni stvarni naslov je riječ, izraz ili skup znakova koji se javlja na jedinici građe u istom izvoru podataka uz glavni stvarni naslov kao njegova istoznačnica na drugom jeziku i/ili pismu.
2.8 Identifikator djela	Identifikator djela je brojčana ili slovno-brojčana oznaka koja unutar određenog sustava jednoznačno identificira djelo sadržano u jedinici građe.
2.9 Napomena o identifikatoru djela	Napomena o identifikatoru djela je tekst u kojemu se navode pojedinosti o identifikatoru djela sadržanog u jedinici građe.
2.10 Usvojeni naslov djela	Usvojeni naslov djela je riječ, izreka ili skup znakova koji unutar određenog sustava jednoznačno i dosljedno identificira djelo sadržano u jedinici građe.
1.11 Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov	Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov je riječ, izraz ili skup znakova koji se javlja na jedinici građe na jeziku i/ili pismu glavnog stvarnog naslova, a označava identitet agenta odgovornog za sadržaj jedinice građe ili njezinog dijela i/ili vrstu njegove odgovornosti.

8.3 Usvojeno ime osobe	Usvojeno ime osobe je riječ, izraz ili skup znakova koji jednoznačno i dosljedno imenuje osobu unutar određenog sustava.
12.2 Odnos djela i stvaratelja	Odnos djela i stvaratelja (<i>djelo je povezano sa stvarateljem</i>) je izraz, znak ili skup znakova koji označava vrstu odnosa između djela i agenta koji je stvorio djelo kao samostalnu i prepoznatljivu stvaralačku cjelinu.
4.5 Oblik ili žanr	Oblik ili žanr je riječ ili izraz koji označava vrstu kojoj pripada jedinica građe s obzirom na organizaciju sadržaja, stil i druge pretežito sadržajne značajke.
4.1 Opis ili sažetak	Opis ili sažetak je kratak tekstualni prikaz tematike jedinice građe.
5.12 Napomena o materijalu i tehnici	Napomena o materijalu i tehnici je tekst u kojemu se navode pojedinosti o materijalu od kojega se sastoji jedinica građe ili njezin dio te pojedinosti o tehnici oblikovanja, izrade i/ili proizvodnje jedinice građe ili njezinog dijela.
5.8 Materijal	Materijal je izraz koji označava fizikalnu ili kemijsku tvar od koje se sastoji jedinica građe ili njezin dio.
5.9 Materijal podloge	Materijal podloge je izraz koji označava fizikalnu ili kemijsku tvar od koje se sastoji fizička podloga jedinice građe.
5.10 Materijal nanosa	Materijal nanosa je izraz koji označava fizikalnu ili kemijsku tvar nanosenu na podlogu jedinice građe.

3.5 Jezik	Jezik je izraz koji označava jezik kojim je iskazan sadržaj ili dio sadržaja jedinice građe.
3.6 Napomena o jeziku	Napomena o jeziku je tekst u kojemu se navode pojedinosti o jeziku kojim je izražen sadržaj ili dio sadržaja jedinice građe.
3.7 Pismo	Pismo je izraz koji označava sustav grafičkih znakova kojim je zabilježen sadržaj ili dio sadržaja jedinice građe.
3.8 Napomena o pismu	Napomena o pismu je tekst u kojemu se navode pojedinosti o pismu kojim je iskazan sadržaj ili dio sadržaja jedinice građe.
3.9 Ilustracije	Ilustracije su izraz koji označava sadrži li tekstualna jedinica građe grafičke prikaze vezane uz tekst te iskazuje broj i/ili vrstu takvih prikaza.
3.10 Napomena o ilustracijama	Napomena o ilustracijama je tekst u kojemu se navode pojedinosti o prisutnosti, vrsti i/ili broju ilustracija u jedinici građe.
5.5 Dimenzije	Dimenzije su izraz koji označava veličinu jedinice građe ili dijela jedinice građe. Pojam dimenzija u Pravilniku obuhvaća visinu, širinu, dubinu, promjer, volumen i druge veličine svojstvene jedinici građe koja se opisuje.
5.6 Napomena o dimenzijama	Napomena o dimenzijama je tekst u kojemu se označavaju pojedinosti o obliku i veličini jedinice građe.
5.1 Opseg	Opseg je izraz koji označava broj i vrstu samostalnih i/ili nesamostalnih fizičkih dijelova koji čine jedinicu građe.

5.2 Napomena o opsegu	Napomena o opsegu je izraz ili tekst u kojemu se navode pojedinosti o opsegu jedinice građe.
5.15 Bibliografski format	Bibliografski format je brojčana oznaka tiskarskih slogova u svakoj tiskarskoj formi.
5.15.2 Način navođenja bibliografskog formata	Navodi se standardna oznaka bibliografskog formata. Primjer: 2°
5.15.3 Promjena bibliografskog formata	Kad se na idućim dijelovima višedijelne omeđene jedinice građe mijenja bibliografski format, navode se svi formati.
5.1.3.4 Način navođenja opsega tiskanih i rukopisnih svezaka	Opseg tiskanih i rukopisnih svezaka iskazuje brojem svezaka i kraticom sv. Sastavnice se iskazuju brojem stranica i oznakom str. Radi jednostavnosti u Pravilniku naziv stranica obuhvaća i listove, stupce, arke i druge numerirane jedinice u svesku. Kad svezak nema numerirane stranice, već listove, stupce itd., sastavnice se iskazuju brojem i odgovarajućim nazivom numeriranih jedinica.
5.1.3.4.4 Paginacija stare knjige	Kad stara knjiga u jednom svesku sadržava numerirane stupce umjesto stranica ili listova, ukupan broj stranica ili listova navodi se u uglatoj zagradi iza broja stupaca.
1.30 Ime mjesta tiskanja ili izrade	Mjesto tiskanja ili izrade je riječ, izraz ili skup znakova koji se javlja na jedinici građe, a označava mjesto gdje je jedinica građe otisnuta ili izrađena.
1.31 Ime tiskara ili izrađivača	Ime tiskara ili izrađivača je izraz ili skup znakova koji se javlja na jedinici građe, a

	označava identitet agenta odgovornog za tiskanje ili izradu jedinice građe i vrstu njegove odgovornosti.
1.33 Napomena o tiskanju ili izradi	Napomena o tiskanju ili izradi je tekst u kojemu se navode pojedinosti o tiskanju ili izradi jedinice građe i/ili izvoru na jedinici građe iz kojega se podatak o tiskanju ili izradi preuzima.
1.32 Godina tiskanja ili izrade	Godina tiskanja ili izrade je skup brojk i drugih znakova koji se javlja na jedinici građe, a označava vrijeme kad je jedinica građe otisnuta ili izrađena.
7.11 Napomena o povijesti jedinice građe	<i>*nedovršeni element</i>
6.3 Dostupnost	Dostupnost je izraz koji označava uvjete pod kojima ustanova ili zbirka omogućuje korisnicima pristup jedinici građe.
6.4 Tehnički uvjeti pristupa	Tehnički uvjeti pristupa su izraz koji označava opremu, uređaj i/ili sustav potreban za pristup sadržaju jedinice građe.
6.6 Online pristup	Online pristup je jedinstvena oznaka smještaja (Uniform Resource Locator, URL) putem koje se pristupa daljinski dostupnoj jedinici građe na elektroničkom mediju pomoću standardnog Internet preglednika.
7.3 Plan sređivanja	<i>*nedovršeni element</i>
7.4 Odabir, izlučivanje i rokovi čuvanja	<i>*nedovršeni element</i>
10 Identifikacija i opis vremenskog raspona	<i>* nedovršeno poglavlje</i>
6.8 Podatak o reprodukciji	Podatak o reprodukciji je izraz ili tekst koji označava postojanje reprodukcije kad je opisivana jedinica građe izvornik, identificira

	i/ili opisuje reprodukciju i pruža informacije o ustanovi ili repozitoriju u kojemu je reprodukcija pohranjena.
6.9 Podatak o izvorniku	Podatak o izvorniku je izraz ili tekst koji označava postojanje izvornika kad je opisivana jedinica građe reprodukcija, identificira i/ili opisuje izvornik i pruža informacije o ustanovi u kojoj je izvornik pohranjen.